

Rettergang forsinket er rettergang forsømt

Følger norske domstoler kravet til rettergang innen rimelig tid i straffesaker etter
EMK artikkel 6 nr 1?

Kandidatnummer: 717

Leveringsfrist: 25.11.2012

Antall ord: 16 174

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema og problemstilling.....	2
1.2	Bakgrunn og aktualitet.....	2
1.3	Den videre fremstillingen	3
2	METODE	5
2.1	EMDs metode	5
2.2	Metode for fremskaffelse av dommer til avsnitt 3.3	5
3	HÅNDTERINGEN AV KRAVET TIL RETTERGANG INNEN RIMELIG TID	8
3.1	EMDs håndtering.....	8
3.1.1	Fristens utgangspunkt – dies a quo	8
3.1.2	Fristens slutt – dies ad quem	11
3.1.3	Vurdering av rimeligheten	12
3.2	Norske saker i EMD	19
3.2.1	Beck-dommen	19
3.2.2	Avgjørelser fra EMD uten dom.....	21
3.3	Norske domstolars håndtering av kravet til rettergang innen rimelig tid	24
3.3.1	Utgangspunkter for fremstillingen	24
3.3.2	Avgjørelser hvor alle momentene er med	25
3.3.3	Sakens kompleksitet.....	28
3.3.4	Hva som står på spill for tiltalte	35
3.3.5	Tiltaltes opptreden.....	35
3.3.6	De relevante myndigheters opptreden.....	38
3.3.7	Betraktninger.....	41

4	DEN POSITIVE FORPLIKTELSEN ETTER EMK ART. 6	43
4.1	Innledning	43
4.2	Generelt en bred skjønnsmargin ved valg av virkemidler	44
4.3	Eksempel på at EMD vurderer om implementeringen har vært i samsvar med EMK	45
4.4	Statspraksis om implementering av kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK artikkel 6 nr 1	46
4.5	CEPEJ – En overnasjonal kommisjon for effektivitet i rettspleien	50
4.6	Retten til en effektiv prøvningsrett i EMK artikkel 13.....	52
4.6.1	Generelt	52
4.6.2	Forholdet til artikkel 6 og urimelig lang saksbehandlingstid	53
4.6.3	Effektiv prøvningsrett i Norge	54
5	AVSLUTNING.....	57
6	LITTERATURLISTE	59
6.1	Bøker	59
6.2	Artikler.....	59
6.3	Stortingsdokumenter.....	60
6.4	Nettdokumenter	60
7	DOMSREGISTER.....	63
7.1	The European Court of Human Rights	63
7.2	Norske rettsavgjørelser	64
7.2.1	Høyesterett	64
7.2.2	Lagmannsretten	65

1 Innledning

Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) art. 6 nr. 1 lyder slik:

«Right to a fair trial

1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interests of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.”

Det følger av EMK art. 6 nr. 1 første punktum at for å få avgjort en straffesiktelse mot seg, har enhver rett til en rettferdig og offentlig rettergang innen rimelig tid ved en uavhengig og upartisk domstol opprettet ved lov. Bestemmelsens ordlyd gir ikke holdepunkter for hvilke krav som stilles til domstolsutforming eller hva som nærmere ligger i kravet til rettferdig rettergang. «Fair trial» er et generelt og overordnet prinsipp. Hvilke konkrete krav som kan utledes av prinsippet er blitt utdypet gjennom praksis fra den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD).

Et av kravene i EMK art. 6 nr. 1 er retten til å få en avgjørelse «innen rimelig tid» («within reasonable time»). Hva som regnes som rimelig tid, avgjøres etter en konkret og skjønnsmessig helhetsvurdering i det enkelte tilfellet, se punkt 2.1.

1.1 Tema og problemstilling

Oppgavens tema er folkerettslige forpliktelser etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen. Oppgaven vil ta opp to sentrale problemstillinger. For det første skal det undersøkes om norske domstoler følger den forpliktelse for norske myndigheter som følger av EMK artikkel 6 om at straffesaker skal i rettesfæren “within reasonable time”. Dette innebærer en redegjørelse for hva EMD legger i kravet til rettergang innen rimelig tid i straffesaker, og en gjennomgang av norsk rettspraksis vedrørende dette kravet. Jeg behandler dette i punkt 3 under. For det andre skal det undersøkes hvorvidt EMD definerer en forpliktelse etter EMK artikkel 6 til å gjøre noe aktivt for å forhindre at det oppstår forsinkelser i domstolene. Jeg behandler dette i punkt 4 under.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

EMK artikkel 6 er den bestemmelse som er omhandlet i flest dommer fra EMD. Statistikk for perioden 1959 - 2010 viser at 26% av sakene i EMD dreide seg om rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6.¹

Et særlig sentralt hensyn bak kravet til rettergang innen rimelig tid er at en anklaget person skal slippe belastningen det er å gå over lang tid i uvisshet om sakens utfall². Å være siktet i en straffesak kan være skadelig for yrkeskarriere og omdømme, og det kan bli vanskelig å planlegge et liv uten å få avklaring i forhold til en straffesiktelse. Det vil også være i interesse for eventuelle fornærmede å få avsluttet en sak – for noen ofre vil det kanskje

¹ Statistics on judgments by State: http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf

² Edel: The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights.

være til hjelp for at livet skal gå videre. For en som blir dømt vil det være uheldig om det går lang tid mellom forbrytelse og domfellelse. Kanskje har personen skaffet seg arbeid og familie og lagt sin kriminelle aktivitet bak seg. Videre vil det også være rettssikkerhetsmessige grunner til at saksbehandlingen ikke bør være for langsom. Hvis det går lang tid vil bevis svekkes eller kunne gå tapt. Siktete og vitner vil kunne glemme detaljer og redegjøre dårligere for sakens realiteter etter hvert som tiden går. Domstolene kan rett og slett få et dårligere avgjørelsesgrunnlag om ikke saksbehandlingen går relativt hurtig. I tillegg vil hurtighet være prosessøkonomisk fordi en lang saksbehandlingen krever mer ressurser fra politi, påtalemyndighet og domstolene.

1.3 Den videre fremstillingen

Punkt 2 handler om metode. Jeg vil kort redegjøre for EMDs metode i avsnitt 2.1. Jeg har utelatt en generell fremstilling av EMD og EMK fordi jeg ikke finner det nødvendig for oppgavens formål. For en slik fremstilling se Aalls «Rettsstat og menneskerettigheter»³. I avsnitt 2.2 redegjøres det for metoden jeg har fulgt for å finne relevant rettspraksis fra norske domstoler til punkt 3.3.

Punkt 3 utgjør en av oppgavens to hoveddeler. Her vil først EMDs håndtering av kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 nr. 1 behandles i avsnitt 3.1. Videre følger en gjennomgang av praksis fra EMD der Norge har blitt klaget inn for brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid i avsnitt 3.2. Deretter fremstilles det i avsnitt 3.3 en undersøkelse av norsk rettspraksis vedrørende kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6 nr. 1. Jeg vil komme med noen betraktninger til denne undersøkelsen i avsnitt 3.3.7.

³ Aall, Jørgen. *Rettsstat og menneskerettigheter; en innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon*. Fagbokforlaget. 2011.

Punkt 4 er oppgavens andre hoveddel. Denne delen dreier seg om den positive forpliktelsen etter EMK artikkel 6. Etter innledningen i avsnitt 4.1 følger en generell fremstilling av den positive forpliktelsen i avsnitt 4.2. Deretter følger i avsnitt 4.3 et eksempel på at EMD vurderer om implementeringen av kravet til rettergang innen rimelig tid nasjonalt har vært i samsvar med EMK. Videre redegjøres det for statspraksis om implementeringen i avsnitt 4.4. I avsnitt 4.5 beskriver jeg arbeidet til Den europeiske kommisjonen for effektivisering av justissektoren (the European Commission for the efficiency of justice (CEPEJ)). Deretter følger en fremstilling av sammenhengen mellom kravet til rettergang innen rimelig etter EMK artikkel 6 og kravet til en effektiv nasjonal prøvingsrett etter EMK artikkel 13 i avsnitt 4.5.

Avslutningsvis vil jeg komme med noen betraktninger i avsnitt 5.

2 Metode

2.1 EMDs metode

Jeg har utelatt en generell fremstilling av EMDs metode for tolkingen av EMK. Grunnen er at jeg ikke ser at en slik redegjørelse vil bidra til å belyse de problemstillingene oppgaven tar opp. For en slik fremstilling, se Høstmælingens *Internasjonale menneskerettigheter*⁴. Jeg vil likevel bemerke at EMD legger betydelig vekt på sin egen praksis ved siden av selve konvensjonsteksten⁵. EMD har slått fast at de tolkningsreglene som følger av Wien-konvensjonen er utgangspunktet for hvordan konvensjonen skal tolkes, jf. f. eks Bankovic-saken⁶. Wien-konvensjonens art. 31 nr 1 er hovedbestemmelsen og den sier blant annet at tolkingen skal skje i lys av konvensjonens formål, noe EMD har uttalt flere ganger.⁷

2.2 Metode for fremskaffelse av dommer til avsnitt 3.3

I avsnitt 3.3 har jeg undersøkt hva som kan utledes av rettspraksis i Høyesterett og lagmannsrettene når det gjelder behandlingen av kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 i straffesaker. For å finne avgjørelser som tar stilling til dette kravet har jeg foretatt søk på lovdata.no. Jeg har foretatt forsøk med flere ulike søkeord og kombinasjoner av ulike søkeord. Jeg har kommet til etter enkelte kvalitetsundersøkelser hvor jeg leste detaljene i de avgjørelsene som kom opp som resultater, funnet at jeg oppnådde høyest treffsikkerhet med følgende søkekonfigurasjon:

⁴ Høstmælingen, Njål: *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo, 2003, side 83 - 107 (særlig side 101 - 104)

⁵ Høstmælingen, Njål: *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo, 2003, side 102

⁶ Bankovic and others v. Belgium and others, 12. Dec 2001, § 55

⁷ Jf. f. eks Golder v. The United Kingdom, 21. Feb 1975 § 29

Databaser: HRSTR LASTR LBSTR LESTR LXSTR LFSTR LGSTR LHSTR

Emne 1: «Innen rimelig tid»

Emne 2: EMK artikkel 6

Dette søket ga 172 treff. Av disse 172 avgjørelsene handlet 134 om kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. De resterende 38 sakene dreide seg om andre krav etter EMK artikkel 6, og «innen rimelig tid» i disse sakene refererte til bestemmelser som ikke er relevant for min oppgave. De 134 avgjørelsene fordelte seg slik mellom domstolene:

Høyesterett: 22

Agder lagmannsrett: 14

Borgarting lagmannsrett: 63

Eidsivating lagmannsrett: 9

Frostating lagmannsrett: 3

Gulating lagmannsrett: 10

Hålogaland lagmannsrett: 13

Praksis fra EMD viser at det ikke kreves at nasjonale domstoler tar stilling til om en lang saksbehandlingstid innebærer brudd på EMK artikkel 6 eller ikke⁸. Det som kreves i en sak med urimelig lang saksbehandlingstid er at domstolene gir tiltalte medhold i at saksbehandlingen har pågått urimelig lenge, og at tidsforbruket har hatt avgjørende betydning for den straffen som blir utmålt⁹. I saken Beck mot Norge¹⁰ ble det for eksempel ikke lagt avgjørende vekt på at Oslo byrett hadde latt det stå åpent hvorvidt saksbehandlingstiden var av en slik art at den innebar et brudd på EMK artikkel 6, og

⁸ Eckle v. Germany, 15. July 1982

⁹ Eckle v. Germany 15. July 1982, § 66

¹⁰¹⁰ Beck v. Norway, 26. June 2001

derived kun hadde lagt norsk rett til grunn ved straffutmålingen. Beck mot Norge vil behandles nærmere i avsnitt 3.2.1.

Fra norsk rettspraksis kan dommen fra Høyesterett inntatt i Rt. 1997 s. 1312 nevnes. Der uttales det:

«Om forholdet mellom norsk straffelovgivning og EMK artikkel 6 nr 1 og artikkel 13 viser jeg til avgjørelsen i Rt-1996-173. Jeg finner - på samme måte som i den saken - at det ikke er grunn til en nærmere vurdering av om tidsforbruket må anses i strid med artikkel 6 nr 1.».

Fra avgjørelsen i Rt. 1996 s. 173 kan det siteres følgende:

«Jeg vil ikke se bort fra at den tid det tok fra lagmannsrettsbehandling ble tillatt, til ny tiltale ble utferdiget, sammen med det tidligere tidsforløp har medført at EMK artikkel 6 må anses overtrådt. Jeg finner det imidlertid ikke nødvendig å ta standpunkt til det, idet jeg er enig med lagmannsretten i at feilen under enhver omstendighet er reparert ved de meget lave straffer som er utmålt.»

Norske domstoler trenger altså ikke ta stilling til om EMK art. 6 er krenket for å etterkomme konvensjonens krav. Det gjør at dommer hvor urimelig lang saksbehandlingstid drøftes uten å nevne EMK art. 6, ikke vil komme opp på resultatlisten ved det søket jeg har foretatt på lovdata. Den rettspraksisen som det refereres til i avsnitt 3.3 blir således kun et utvalg av relevant rettspraksis.

3 Håndteringen av kravet til rettergang innen rimelig tid

Jeg er nå kommet til første hoveddel i min fremstilling. Jeg skal først redegjøre for EMDs håndtering av kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 nr. 1. For det første er dette viktig fordi det er EMD som utvikler EMK, og således fastlegger innholdet av Norges folkerettslige forpliktelser etter konvensjonen. For det andre vil det danne et sammenligningsgrunnlag i forhold til hvordan håndteringen av kravet til rettergang innen rimelig tid foregår i norske domstoler (se avsnitt 3.3).

3.1 EMDs håndtering

EMD har etablert faste prinsipper for fremgangsmåten som brukes ved vurderingen av kravet til innen rimelig tid. Det første trinnet i denne vurderingen er å fastslå hvilken periode som skal tas i betraktning. Dette skal jeg gjøre rede for i avsnitt 3.1.1 og 3.1.2 Det andre trinnet er å vurdere rimeligheten av denne tidsperioden. Det gjør jeg nærmere rede for i avsnitt 3.1.3

3.1.1 Fristens utgangspunkt – dies a quo

Dies a quo er et latinsk uttrykk som brukes av EMD¹¹. Det betyr «dagen fristen begynner å løpe». ¹² Det følger av EMDs dom i saken *Neumeister mot Østerrike* fra 1968 at fristen starter når en person blir «charged» (“the period to be taken into consideration ... necessarily begins with the day on which a person is charged”)¹³. Termen «charged» samsvarer med

¹¹ Se f.eks *Ustyantsev v. Ukraine*, 12. jan 2012, § 91

¹² Edel: The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Page 17

¹³ *Neumeister v. Austria* 27. June 1968, §18

uttrykket «criminal charge» i EMK art. 6 nr. 1. Begrepet «criminal charge» ble første gang presisert av EMD i saken *Engel m.fl. mot Nederland*¹⁴ hvor EMK art. 6 ble ansett anvendelig på enkelte, men ikke alle, former for frihetsberøvelse som ledd i refselse av militært personel. I dommens avsnitt 81 ble det fastslått at konvensjonsstatene kan bestemme hvilke handlinger som skal være straffbare, men at det ikke er mulighet for å omgå kravene i art. 6 ved å betegne handlinger som disiplinærforseelser. Dette betyr at karakteristikken av en handling i nasjonal rett kun vil være et utgangspunkt for EMD. I følge praksis fra EMD er hovedregelen at den offisielle underretning til individet om at det gjøres gjeldende at han begått en straffbar handling er det som skal legges til grunn ved fastsettelsen av fristens start¹⁵. Fristen kan i noen tilfeller starte på et annet tidspunkt (som regel tidligere enn den formelle siktelsen) der det er iverksatt tiltak som har tilsvarende konsekvenser og på samme måte berører mistenktes situasjon¹⁶. EMDs dom i saken *Philippe Bertin-Mouroto mot Frankrike* fra 2. August 2000 oppsummerer rettstilstanden på dette område slik:

“The Court recalls that the period to be taken into consideration in respect of Article 6 paragraph 1 begins to run as soon as a person is formally charged or when the suspicions relating to this person have substantially affected the latter’s situation because of measures taken by the prosecuting authorities.

Consequently,

¹⁴ *Engel and others v. The Netherlands* 8. June 1976

¹⁵ «the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence» *Deweert v. Belgium*, 27 Feb. 1980 § 44

¹⁶ “it may in some instances take the form of other measures which carry the implication of such an allegation and which likewise substantially affect the situation of the suspect” *Ibid* §46. For et nyere eksempel på at EMD vurderer om en person er «substantially affected», se *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, 17 Dec. 2004, §44

this may have occurred on a date prior to the case coming before the trial court ..., such as the date of arrest, the date when the person concerned was officially notified that he would be prosecuted or the date when the preliminary investigations were opened ... Whilst “charge”, for the purposes of Article 6 paragraph 1, may in general be defined as “the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence”, it may in some instances take the form of other measures which carry the implication of such an allegation and which likewise substantially affect the situation of the suspect.”

Denne definisjonen er således mer fleksibel og vidtgående enn teknisk og formell. Dette gjør at starttidspunktet kan variere i den enkelte sak avhengig av de konkrete omstendighetene. Fra EMDs praksis finnes det flere eksempler på forskjellige tidspunkt hvor fristen starter å løpe. Det kan være datoen da etterforskning ble startet¹⁷, da det ble fattet beslutning om pågrepelse¹⁸ eller ransaking¹⁹, da pågrepelse fant sted²⁰, da siktelsen ble utferdiget²¹, da parlamentarisk immunitet ble opphevet²², da siktede ble offisielt underrettet om straffesaken mot ham²³, da forsvarer ble oppnevnt²⁴, da det ble foretatt beslag av gjenstander²⁵ eller datoen da mistenktes leilighet ble plombert²⁶.

17 Philippe Bertin-Mouroit v. France, 2 Aug. 2000, §53.

18 Boddaert v. Belgium, 12 Oct. 1992, §35.

19Stratégies et Communications and Dumoulin v. Belgium, 15 July 2002, §42.

20 Ipsilanti v. Greece, 6 Mar. 2003, §31.

21 Lavents v. Latvia, 28 Nov. 2002, §85.

22 Frau v. Italy, 19 Feb. 1991, §14.

23 Hozee v. the Netherlands, 22 May 1998, §45.

24 Angelucci v. Italy, 19 Feb. 1991, §13.

25 Šleževičius v. Lithuania, 13 Nov. 2001, §26.

26 Vendittelli v. Italy, 18 July 1994, §21.

Det er slik at kravet til rettergang innen rimelig tid gjelder før man har fått saken opp til behandling i domstolene. EMD har funnet brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid i saker som har endt med henleggelse²⁷ og saker hvor etterforskningen ikke er avsluttet²⁸.

3.1.2 Fristens slutt – dies ad quem

Dies ad quem er et latinsk uttrykk som brukes av EMD²⁹. Det betyr «dagen fristen utløper»³⁰. Utgangspunktet er at fristen avbrytes når det foreligger endelig rettskraftig dom. Dette gjelder om dommen er endelig avgjort i tingretten eller behandlet i lagmannsretten og/eller Høyesterett etter anke, noe EMD har spesifisert slik i *Erkner og Hofauer mot Østerrike* i 1987: “the period whose reasonableness falls to be reviewed takes in the entirety of the proceedings in issue, including any appeals”.³¹ Møse åpner for at det «etter omstendighetene» også kan bli tale om å trekke inn tidsrom etter endelig dom «f.eks. i forbindelse med fullbyrdelse av den»³². I så henseende har EMD har uttalt: “Execution of a judgment given by any court must ... be regarded as an integral part of the ‘trial’ for the purposes of Article 6.”³³

²⁷ Angelucci v. Italy, 19 Feb. 1991, §13.

²⁸ Tumminelli v. Italy, 27 Feb. 1992, §18.

²⁹ Bragadireanu v. Romania, 6. Dec 2007, Partly dissenting opinion of Judge Myjer

³⁰ Edel: The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights.

Page 17

³¹ Erkner and Hofauer v. Austria, 23 Apr. 1987, §65.

³² Møse, Erik. Menneskerettigheter. Oslo, 2002. s. 360 - 361

³³ Hornsby v. Greece, 19 Mar. 1997, §40.

3.1.3 Vurdering av rimeligheten

Når tidsperioden som skal tas i betraktning er klarlagt, vil neste skritt være å vurdere rimeligheten av den samlede perioden. Vurderingen av om det foreligger brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid, må skje ut fra de konkrete omstendigheter i den enkelte sak. EMD har uttalt følgende:

“the “reasonableness” of the length of proceedings must be assessed in the light of the circumstances of the case and with reference to the following criteria: the complexity of the case, the conduct of the applicant and of the relevant authorities and what was at stake for the applicant in the dispute.”³⁴

EMD viser her at dette er en vurdering som er relativ og spesifikk i hver sak. Det er listet opp en del momenter (sakens kompleksitet, myndighetenes håndtering av saken, klagers egen atferd og hva som står på spill for klageren) som systematisk drøftes i «innen rimelig tid»-saker. Første gang EMD benyttet disse momentene i en straffesak var i 1968 i *Neumeister mot Østerrike*³⁵. Det at EMD drøfter de samme momentene i alle saker hvor kravet til rettergang innen rimelig tid drøftes, bidrar til en enhetlig behandling av slike saker. Jeg skal nå redegjøre for hvert av de enkelte momentene i avsnittene 3.1.3.1 – 3.1.3.5.

3.1.3.1 Sakens omstendigheter

Utgangspunktet for EMD når de skal avgjøre om det er brudd på kravet til innen rimelig tid er å se på sakens omstendigheter:

³⁴ Frydlender v. France, 27. June 2000, §43 (første gang disse momentene ble uttalt slik i en straffesak var i König v. Germany, 28. June 1978, § 99)

³⁵ Neumeister v. Østerrike, 27. June 1968

“The reasonableness of the duration of proceedings covered by Article 6 paragraph 1 ... must be assessed in each case according to its circumstances.”³⁶

Dette gjør at vurderingen er relativ i den enkelte sak. Spørsmålet om det foreligger brudd på bestemmelsen kan ikke besvares generelt med absolutte frister for når tidsbruken har vært urimelig. Eksempelvis tok det over seks år å avgjøre en straffesiktelse i saken *Boddaert mot Belgia*³⁷ uten at EMD kom til at dette var i strid med EMK artikkel 6. Dette ble begrunnet med sakens kompleksitet. I saken *Bunkate mot Nederland*³⁸ var, på den annen side, en samlet tidsbruk på to år og ti måneder nok til å konstatere brudd på artikkel 6. I sistnevnte sak hadde det vært en periode med inaktivitet fra myndighetene i 15 måneder i forbindelse med oversendelse av anke til siste instans. EMD har liten toleranse overfor «døde» perioder fra myndighetenes side - enten det er under etterforskningen eller etter at saken er oversendt domstolene³⁹. Kravet om «rimelig tid» gjelder både for den totale tidsbruken og for tidsbruken på det enkelte trinn av rettssaken. Myndighetene har ansvar for sakens fremdrift og mangel på ressurser rettferdiggjør ikke avvik fra kravet. EMD har fastslått at konvensjonsstatene plikter å organisere sitt domstolsvesen slik at domstolene fyller kravene i art. 6.: “Article 6 § 1 imposes on the Contracting States the duty to organise their judicial systems in such a way that their courts can meet each of its requirements, including the obligation to hear cases within a reasonable time”⁴⁰.

³⁶ *Pretto and others v. Italy*, 8 Dec. 1983, §31

³⁷ *Boddaert v. Belgium* 12. Oct 1992

³⁸ *Bunkate v. The Netherlands* 26. May 1993

³⁹ Se f. eks *Pélissier and Sassi v. France*, 25 March 1999, § 73. *Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria*, 10 May 2011, § 77. *Beggs v. the United Kingdom*, 6 Nov 2012, § 262

⁴⁰ *Estrikh v. Latvia*, 18. Jan 2007, § 138

3.1.3.2 Sakens kompleksitet

Et annet moment som har betydning i EMDs vurdering av kravet til rettergang innen rimelig tid er brutt er sakens kompleksitet. Sakens kompleksitet kan dreie seg om vanskeligheter med å klarlegge fakta, om å avgjøre de juridiske spørsmål saken reiser eller vanskeligheter forbundet med selve saksbehandlingen. En sak kan for eksempel være kompleks fordi den angår «white-collar crime, that is, large-scale fraud involving a number of companies»⁴¹. EMD brukte et lignende resonnement i saken Beck mot Norge for å begrunne at saken var kompleks (jf. dommens punkt 28). Det vil redegjøres mer grundig for Beck-dommen i punkt 3.2.1. Andre eksempler på forhold som kan gjøre en sak kompleks på grunn av fakta er vanskelige bevissspørsmål⁴², antall tiltalte og antall vitner⁴³, at flere saker blir ført samtidig⁴⁴ og antall lovovertridelser⁴⁵. Kompleksiteten kan også knyttes til rent juridisk-tekniske spørsmål som at det dreier seg om en ny og uklar lovtekst⁴⁶ eller tolkningen av en internasjonal traktat⁴⁷.

Sakens kompleksitet må også sees i sammenheng med det generelle prinsipp om en grundig og rettferdig saksbehandling. Hensynet til sakens opplysning gjør at det i noen tilfeller vil være rimelig med en forholdsvis lang saksbehandlingstid. Et eksempel på dette er Hozee-dommen⁴⁸. Da denne saken kom opp for EMD hadde den pågått i nederlandske domstoler i 8 år, 5 måneder og 18 dager. Allikevel kom ikke EMD til at dette utgjorde noen krenkelse av «innen rimelig tid». Begrunnelsen for dette var at det dreide seg om komplisert

⁴¹ CP and others v. Frankrike, 1. Aug 2000 § 30

⁴² Allenet de Ribemont v. France, 10 Feb. 1995, §§48-50.

⁴³ Bejer v. Poland, 4 Oct. 2001, §49,

⁴⁴ Lechner and Hess v. Austria, 23. Apr 1987

⁴⁵ Arap Yalgin and others v. Turkey, 25 Sept. 2001, §27.

⁴⁶ Pretto and others v. Italy, 8 Dec. 1983 §32.

⁴⁷ Beaumartin v. France, 24 Jan. 1994, §33

⁴⁸ Hozee v. The Netherlands 22. may 1998

økonomisk kriminalitet hvor blant annet en meget innviklet selskapsstruktur måtte klarlegges.

3.1.3.3 Hva står på spill for klageren?

EMD legger også vekt på hva som står på spill for klageren ved vurderingen av kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6. Med dette kriteriet kan helt individuelle forhold få betydning, for eksempel hvilke begrensninger og usikkerheter saken medfører for individet. Det kan være arbeidsmulighet, belastning av klagers ære, utfoldelse av familieliv etc.⁴⁹ I Portington-saken⁵⁰ ble kravet til hurtig saksbehandling skjerpet av at klageren i første instans var dømt til dødsstraff. I Nuutinen-saken⁵¹ ble det forhold at klageren ikke hadde fått se sin datter i løpet av de 7 årene saken hadde pågått et moment som begrunnet brudd på kravet til «innen rimelig tid» i EMK artikkel 6. Flere avgjørelser har etablert en forbindelse mellom dette momentet – «what was at stake for the applicant in the dispute»⁵² - og momentet som gjelder myndighetenes oppførsel. Jo mer alvorlig utfallet av saken er for tiltalte, desto mer effektiv behandling kreves av myndighetene. Dette leder oss over i det neste momentet.

3.1.3.4 Myndighetenes forhold

Myndighetenes forhold eller «the conduct of the relevant authorities»⁵³ blir vektlagt av EMD ved vurderingen av rimeligheten av saksbehandlingstiden. «The relevant authorities» er først og fremst domstolsapparatet og påtalemyndighetene, men kan også være andre

⁴⁹ Rehof og Trier: Menneskerett, 1990, s. 162

⁵⁰ Portington v. Greece 23. sept 1998 § 34

⁵¹ Nuutinen v. Finland 27. june 2000 § 119

⁵² Idalov v. Russia, 22. May 2012, § 186

⁵³ Foti and others v. Italy, 10 Dec 1982

offentlige myndigheter som f. eks forvaltningsorganer eller offentlig registre. EMD presiserte i saken *Moreira de Azevedo mot Portugal* at “The court notes that the State is responsible for all its authorities and not merely its judicial organs”⁵⁴.

I *Buchholz mot Tyskland* fastslo EMD at «only delays attributable to the State may justify [the Court’s] finding ... a failure to comply with the requirements of reasonable time⁵⁵.” Dette har senere blitt gjentatt i flere dommer⁵⁶. EMD undersøker hvem som kan holdes ansvarlig for forsinkelsene i rettergangen. Viser det seg å være myndighetene, taler dette for brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid. Hvis derimot myndighetene ikke kan bebreides for forsinkelsene, taler dette mot at EMK art. 6 er krenket.

Ved vurderingen av myndighetenes adferd tas det, som nevnt tidligere, ikke lett på situasjoner der myndighetene i perioder har latt saken ligge uten aktivitet. Overbelastning av domstolssystemet er ofte fremhevet av innklagede stater, men dette argumentet avvises av EMD bl.a. med henvisning til EMK art. 1, som fastslår at medlemsstatene har forpliktet seg til å opprettholde en rettstilstand i overensstemmelse med EMKs standarder.⁵⁷

Det finnes flere eksempler fra EMDs rettspraksis der myndighetene på forskjellige måter har bidratt til å forlenge saksbehandlingen. Det kan være urimelig lang tidsbruk i etterforskningen⁵⁸, forsinkelse i forbindelse med oversendelse av saksdokumenter til tiltalte⁵⁹, forsinkelse fra dommeren med ansvaret for forberedelsene til rettssaken i forbindelse med å avhøre vitner og innhente uttalelser fra sakkyndige⁶⁰, forsinket

⁵⁴ *Moreira de Azevedo v. Portugal*, 23 October 1990, § 73

⁵⁵ *Buchholz v. the Federal Republic of Germany*, 6 May 1981, §49

⁵⁶ Se f.eks *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark* 17. Dec 2004, § 49. *Idalov v. Russia* 22. May 2012, § 186.

⁵⁷ Jf. f.eks *Martins Moreira v. Portugal* 26 Oct 1988

⁵⁸ *Ferraro v. Italy*, 19 Feb. 1991, §17

⁵⁹ *Allenet de Ribemont v. France*, 10 Feb. 1995, §56.

⁶⁰ *Buchholz v. the Federal Republic of Germany*, 6 May 1981, §§ 59, 60, 63

beramming av saken⁶¹, forsinkelse i forbindelse med innhenting av uttalelser fra sakkyndige⁶² eller, mer generelt, lange perioder med inaktivitet⁶³.

3.1.3.5 Klagerens forhold

EMD legger også vekt på klagerens opptreden. Hvis klageren selv har forsinket saksbehandlingen, svekker dette klagerens innsigelse om urimelig lang saksbehandling. Om klagerens opptreden har EMD fastslått følgende:

“The applicants’ behaviour constitutes an objective fact which cannot be attributed to the respondent State and which must be taken into account in determining whether or not the reasonable time referred to in Article 6 paragraph 1 has been exceeded.”⁶⁴

Det kan eksempelvis legges vekt på om klageren selv har uthalet sakens gang med innsigelser og anker (klager kan ikke bebreides å utnytte mulighetene han har, men det må tas med i vurderingen av sakens lengde), lagt hindringer for etterforskningen, foretatt gjentatte bytter av forsvarer, unnlatt å møte opp i retten eller rett og slett vært treg i forbindelse med utlevering av dokumenter m.v.

Selv om tiltalte ikke må forsinke saksbehandlingen, kreves det ikke etter EMK artikkel 6 at tiltalte skal samarbeide aktivt med myndighetene, noe også EMD har presisert: “Article 6 does not require a person charged with a criminal offence to co-operate actively with the

⁶¹ Frau v. Italy, 19 Feb. 1991, §16

⁶² Bock v. the Federal Republic of Germany, 29 Mar. 1989, §44

⁶³ Foti and others v. Italy, 10 Dec 1982

⁶⁴ Wiesinger v. Austria, 30 Oct. 1991, §5

judicial authorities”.⁶⁵ På den annen side er det slik at hvis tiltalte har gjort en innsats for at saksbehandlingen skal gå så hurtig som mulig, vil dette komme tiltalte til gode.

Klager kan ikke unnskyldes seg med at det er hans eller hennes advokat som har skyld i forsinkelsene. Dette gjelder uavhengig av om advokaten er oppnevnt av staten eller ikke.

⁶⁵ Eckle v. the Federal Republic of Germany, 15 July 1982, §82

3.2 Norske saker i EMD

3.2.1 Beck-dommen⁶⁶

Det har kun blitt realitetsbehandlet én sak i EMD hvor Norge har blitt klaget inn for brudd på «innen rimelig tid»-kravet i EMK art. 6 nr. 1 i en straffesak. I Beck-saken påsto klageren brudd på EMK art. 6 fordi det hadde tatt over syv år å ferdigbehandle straffesaken mot ham.

Beck var blitt dømt til to års fengsel for grovt bedrageri for et beløp på ca 25 000 000 kroner etter strl §§ 270 og 271 og ulovlig sjekkbruk for 4 500 000 kroner etter strl §§ 285 og 288. Etterforskningen av saken startet i januar 1987. Politiet avhørte da Beck på bakgrunn av hans rolle i de to selskapene som var involvert i bedrageriet. Selskapene hadde i realiteten drevet pyramidevirksomhet og dagen etter avhøret av Beck ble det foretatt foretatt undersøkelser i selskapenes lokaler hvor det ble gjort beslag. Beck ble pågrepet 20. februar 1987, men løslatt på visse vilkår. I et brev av 4. desember 1987 informerte Beck politiet via sin advokat om at han hadde flyttet til Sveits og erklærte at han var villig til å komme til Oslo av hensyn til etterforskningen om nødvendig. Etterforskningen avdekket internasjonale forgreininger og det ble foretatt etterforskning i Sverige, Danmark og England. En av Becks samarbeidspartnere, som også ble etterforsket for straffbare forhold i saken, flyktet fra landet. Den 7. november 1990 ble han pågrepet av spansk politi. Han ble utlevert til norske myndigheter i februar 1992.

Tiltalebeslutning ble utferdiget i august 1989, og saken ble sendt til Oslo byrett 4. september 1991. Hovedforhandlingen ble utsatt etter anmodning fra forsvarer fra 22. april 1992 til 5. oktober 1992. Endelig tiltale forelå 17 mars 1992. Hovedforhandlingen i Oslo byrett varte i mer enn 20 dager i oktober/november og dommen falt 19. november 1992.

⁶⁶ Beck v. Norway, 21. june 2001

Beck ble funnet skyldig på alle punkter med unntak av tiltalen om brudd på merverdiavgiftsloven § 72 og strl § 286. I domsavsnittene fra byretten fremkommer det at tre ulike forhold ble ansett for å være formildende for straffeutmålingen: At de tiltalte i saken var relativt unge, at bankene på midten av 1980-tallet – da ulovlighetene ble begått – hadde vært nokså ukritiske i sine utlån, samt at det hadde gått lang tid siden handlingene ble begått.

Beck anket dommen til Høyesterett 28. desember 1992 og anmodet om ytterligere reduksjon av straffen på grunn av sakens lange varighet. Dette ble ikke tatt til følge av Høyesterett som henviste til at byretten allerede hadde lagt vekt på sakens varighet ved straffeutmålingen: «Byretten har under straffeutmålingen tatt hensyn til de formildende omstendigheter som ble påberopt, bl.a. den lange tid som var gått siden de straffbare handlinger ble foretatt.», jf. Rt. 1994. s. 1076.

Beck klaget til Den europeiske menneskerettighetskommisjonen 28. januar 1995 med påstand om at straffesaken mot ham var i strid med kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6 – kravet om avgjørelse av en straffesak «innen rimelig tid» (saksnummer 26390/95). Saken ble overført til EMD 1. november 1998. Silingsinstansen ved EMD fant 16. november 1999 at saken burde realitetsbehandles av EMD.

Beck anførte for EMD at straffesaken mot ham – som varte mer enn syv år og syv måneder fra etterforskningen startet til endelig avgjørelse i Høyesterett – ikke var blitt avgjort «innen rimelig tid», slik EMK art 6 nr 1 krever. Videre ble det anført at saken ikke var særlig kompleks og at han selv ikke kunne bebreides for forsinkelsene. Oslo byrett hadde ikke utelukkende lagt vekt på sakens lange varighet i sin vurdering av straffeutmålingen, men også vektlagt to andre forhold. Fordi hans straff ikke hadde blitt tilstrekkelig redusert, kunne det derfor ikke sies at han hadde fått tilstrekkelig reparasjon for den krenkelse av art 6 som forelå som følge av urimelig lang saksbehandlingstid.

Den norske regjeringen fremholdt at maksimalstraffen for slike lovbrudd som Beck var dømt for var ni års fengsel, mens han kun fikk to års fengsel. Det fulgte klart av byrettens dom at momentet om straffesakens lange varighet hadde vært avgjørende for den milde dommen. Derfor var klager etter regjeringens oppfatning gitt tilstrekkelig kompensasjon av nasjonale myndigheter for et eventuelt brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6.

EMDs endelige dom falt 26 juni 2001. Dommen var enstemmig fra syv dommere. EMD bemerket at etterforskningen gjaldt over ett tusen klager på og anmeldelser av storstilt internasjonal bedragerisk forretningsvirksomhet basert på et avansert pyramidekonsept som involverte flere tusen mennesker, og som nødvendiggjorde medvirkning av politi fra ikke mindre enn fire land. EMD sa seg enig med regjeringen i at saken var svært kompleks. Om klagers forhold bemerket EMD at det at tiltalte flyttet til Sveits må ha utført en viss ulempe for etterforskningen, men at dette ikke hadde vært avgjørende for tidsbruken. Vedrørende myndighetenes forhold, fant EMD at det ikke var noen perioder med inaktivitet i etterforskningen. EMD merket seg også at saken kunne ha blitt forsinket på grunn av at Becks kompanjong flyktet fra landet og at myndighetene ikke kunne bebreides for dette. Disse forholdene kunne likevel ikke forklare hvorfor det tok nærmere to år fra tiltale ble utferdiget i august 1989 til saken ble overført til Oslo byrett i september 1991. EMD la her vekt på at Norge hadde erkjent tilstrekkelig klart at tidsforløpet var for langt og at norske domstoler hadde tatt hensyn til det lange tidsforløpet ved straffeutmålingen. EMD konstaterte at straffen var betydeligere lavere enn i saker det var naturlig å sammenligne med. På bakgrunn av at myndighetene hadde sørget for adekvat oppreisning i form av strafferabatt og at saken var meget kompleks kom EMD frem til at art. 6 ikke var krenket.

3.2.2 Avgjørelser fra EMD uten dom

Beck-saken er ikke det eneste tilfellet hvor Norge har blitt klaget inn til EMD for brudd på «innen rimelig tid»-kravet etter EMK artikkel 6 i straffesaker. Det foreligger per i dag fem avgjørelser fra EMD hvor Norge har blitt klaget inn for brudd på kravet til rettergang innen

rimelig tid i straffesaker. Avgjørelser (decisions) skiller seg fra dommer (judgments) ved at saken her ikke realitetsbehandles, men at det kun avgjøres om en sak får adgang til domstolen eller ikke⁶⁷. En av disse fem avgjørelsene er den som gir Beck-saken adgang til behandling i domstolen og den vil ikke behandles i det følgende.

I en avgjørelse fra EMD av 10. februar 1993 (saksnummer 16648/90)⁶⁸ ble en klage strøket fra sakslisten på klagers anmodning. Det fremgår av avgjørelsen at klager har sendt et brev hvor han informerer om at han ønsker å trekke sin klage og at han ikke vil følge opp saken. I avgjørelsen fra EMD finnes det ingen informasjon om tidsbruken eller saksforholdet utover at det dreier seg om en sak som startet i 1983 og endte med avgjørelse i Høyesterett 18. august 1983. Avgjørelsen er inntatt Rt. 1989 s. 820 og er en kjennelse som avviser domfeltes anke. Her gjøres det rede for hvorfor det gikk 6 år fra domfelte ble pågrepet til endelig avgjørelse forelå. Høyesterett forklarer tidsbruken slik: «På grunn av den dårlige stand som regnskapet befant seg i, hvilket skyldtes domfelte, har det imidlertid vært en meget komplisert sak å etterforske.» «Etterforskningen ble forsinket ved at domfelte i lang tid nektet å forklare seg for politiet etter å ha forklart seg helt til å begynne med». «Første og annen gang saken var berammet, måtte den utsettes fordi domfelte var i utlandet». Her ser vi et eksempel på at Høyesterett tilskriver forsinkelsene tiltaltes opptreden.

De tre avgjørelsene som gjenstår er avvisningsavgjørelser hvor EMD avviser klagen fordi de er «manifestly ill-founded» (åpenbart grunnløse) etter EMK art. 35 nr 3. De to første avgjørelsene fra EMD av 28. februar 1996 (saksnummer 22939/93)⁶⁹ og 11. april 1996 (saksnummer 21041/92)⁷⁰ springer begge ut fra saker som dreier seg om økonomisk

⁶⁷ The ECHR in 50 questions, July 2012. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5C53ADA4-80F8-42CB-B8BD-CBBB781F42C8/0/50Questions_ENG.pdf

⁶⁸ S. L. v. Norway, 10 Feb 1993

⁶⁹ Hefty Blehr v. Norway, 28. Feb 1996

⁷⁰ Augustsson v. Norway, 11. Apr 1996

kriminalitet oppdag i forbindelse med Balder-gruppens konkurs i 1985. Begge klagerne hadde blitt dømt for ulovlig økonomiske transaksjoner av norske domstoler. EMD bemerket i begge avgjørelsene at det her dreide seg om meget komplekse saksforhold og at saksbehandlingstiden ikke var så lang at det representerte et brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6.

Den siste avgjørelsen mot Norge ble avsagt av EMD 19. november 2000⁷¹. Klager hadde 21. desember 1996 blitt dømt av Bergen byrett for befatning med stjålne varer, besittelse av narkotiske tabletter, salg av ulovlig alkohol og forsøk på unnlatelse av betaling av merverdiavgift. Saksbehandlingen hadde pågått i tre år fra klager ble arrestert i desember 1992. Saken ble anket både til lagmannsretten, hvor klager ikke fikk medhold i sin påstand om brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6. Deretter ble saken anket til Høyesterett, men saken ble ikke realitetsbehandlet da kjæremålsutvalget fant at lagmannsretten hadde tatt tilstrekkelig stilling til anførselen om urimelig lang saksbehandlingstid.

Klager anførte for EMD at han hadde tilstått forholdene og at kravet til hurtighet i saksbehandlingen av den grunn ble skjerpet. Videre anførte han at saken ikke var kompleks og at retten ikke hadde lagt tilstrekkelig vekt på den lange saksbehandlingstiden ved straffeutmålingen. Myndighetene anførte at saken hadde vært kompleks og at saksbehandlingstiden tilstrekkelig var vektlagt ved straffeutmålingen. EMD bemerket at klageren ikke hadde tilstått alle de straffbare forholdene han ble dømt for. Videre ga de norske myndigheter medhold i at det hadde gått klart nok frem av byrettens dom at saksbehandlingstiden hadde vært vektlagt ved straffeutmålingen. Til slutt bemerket EMD at saksbehandlingstiden fra arrestasjon til avgjørelse i Høyesteretts kjæremålsutvalget hadde vært ca 4 år, og selv om saksgangen i innledende faser hadde vært langsom, hadde det på senere stadier gått hurtig og totalt sett hadde rettergangen skjedd innen rimelig tid.

⁷¹ Thunes v. Norway, 19. Sept 2000

3.3 Norske domstolars håndtering av kravet til rettergang innen rimelig tid

Jeg har nå sett på hvordan EMD drøfter kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. Jeg vil i det følgende gi en fremstilling av hvordan norske domstoler håndterer kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. Eksemplene fra praksis er hentet fra Høyesterett og lagmannsrettene. Hvordan jeg har gått frem for å finne disse eksemplene er det redegjort for i punkt 2.2. Jeg vil på bakgrunn av denne fremstillingen vurdere om denne praksisen samsvarer med EMDs praksis. Jeg vil også forsøke å komme med noen relevante betraktninger i forhold til norske domstolars håndtering av kravet.

3.3.1 Utgangspunkter for fremstillingen

Som redegjort for over i punkt 3.1.3, er det i følge EMD fire momenter som skal gjennomgås når det skal vurderes om kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 er overholdt. Disse momentene er sakens kompleksitet, klagers opptreden, de relevante myndigheters opptreden og hva som står på spill for klageren.⁷² Disse momentene vurderes konsekvent av EMD i saker vedrørende kravet til rettergang innen rimelig tid. I fremstillingen nedenfor vil jeg først vise eksempler på at alle momentene fra EMD blir nevnt og brukt av norske domstoler. Deretter vil jeg ta for meg hvert enkelt moment og vise eksempler på at disse blir trukket frem og drøftet av lagmannsrettene og Høyesterett. Avslutningsvis vil jeg vurdere om praksisen i norske domstoler samsvarer med EMDs praksis, og komme med betraktninger rundt håndteringen av kravet til rettergang innen rimelig i norske domstoler.

⁷² Idalov v. Russia, 22. May 2012, § 186

3.3.2 Avgjørelser hvor alle momentene er med

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2010 s. 993 vurderer Høyesterett om kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 er overholdt. Saken dreide seg om befatning med et parti på 9 kg amfetamin og et annet på 52 kg amfetamin samt en del ytterligere narkotisk stoff. Tidsrommet som skal vurderes er fra tiltale til dom i lagmannsretten, som er ca 2 ½ år. Høyesterett tar her i bruk alle momentene fra EMD ved vurderingen og uttaler i avsnitt 18:

«Avgjørelsen beror på en helhetsvurdering. Ved denne helhetsvurderingen skal det legges vekt på sakens karakter, sakens kompleksitet, partenes atferd og de kompetente myndighetenes atferd», jf. Kjølbros: Den europeiske menneskerettigheds konvention - for praktikere, andre utgave side 486 flg.»

Det refereres til juridisk litteratur som er sammenfallende med uttalelser fra EMD. Det eneste som er forskjellig fra momentene listet opp i punkt 3.3.1 er at momentet «hva som står på spill for klageren» er byttet ut med «sakens karakter». Dette gjør ikke noen realitetsforskjell da momentene er sammenfallende. Høyesterett vurderer etter dette hver enkelt moment. Om sakens karakter bemerkes det at straffesaker med varetektsfengsling krever hurtig behandling. Videre uttales det at tiltalte ikke kan bebreides for det lange tidsforløpet. Når det gjelder myndighetenes opptreden konstateres det at det ikke har vært noen «dødperioder» i saken og at etterforskningens lengde er rimelig sett hen til sakens kompleksitet. Dette blir også avgjørende for vurderingen og Høyesterett kommer til følgende:

«.. på bakgrunn av sakens betydelige omfang og alvorlige karakter - [...] - samt at det ikke har vært noen « dødperiode » i saken, har ankeutvalget etter en helhetsvurdering kommet til at videre fengsling ikke representerer en krenkelse av EMK artikkel 6 nr. 1.».

Et annet eksempel på at Høyesterett bruker momentene fra EMDs praksis finnes Rt. 2004 s.

1868. I denne saken ble straffeforfølgning mot to menn for overtredelse av ligningsloven avvist med grunnlag i forbudet mot dobbeltforfølgning, jf EMK protokoll 7 art. 4 nr 1, fordi de tiltalte tidligere var ilagt forhøyet tilleggsskatt for samme forhold. Det ble reist spørsmål om urimelig lang saksbehandlingstid. Høyesterett viser i avsnitt 10 til en dom fra EMD som rettskilde for momentene som vurderes:

«EMD har ikke stilt opp noen absolutt grense for hva som kan regnes som rimelig tid. Spørsmålet må avgjøres etter en konkret vurdering i den enkelte sak, blant annet med vekt på sakens kompleksitet og henholdsvis den siktedes og myndighetenes forhold, jf. blant annet dom 22. mai 1998 i saken Hozee mot Nederland avsnitt 50.»

I denne saken kunne ingen av de tre tiltalte bebreides for forsinkelsene, saken var ikke særlig kompleks og etter en helhetsvurdering kom Høyesterett til at en total tidsbruk på over 10 år før rettsavklaring var urimelig og at kravet i EMK artikkel 6 ikke var overholdt. Det ble uttalt:

Sammen med berammelsesproblemene, som altså kunne ha vært begrenset vesentlig dersom saken hadde blitt delt, førte bruken av rettsmidler og ventingen på rettsavklaring til at saken varte i over 10 år. Verken saken i seg selv eller årsakene til forsinkelsene er av en slik art at jeg finner det rimelig i forhold til de tiltalte at saken ble så langvarig. EMK artikkel 6 nr. 1 er følgelig etter mitt syn krenket.

I en kjennelse fra Høyesteretts kjæremålsutvalg inntatt i Rt. 2001 s. 1335 ble lagmannsrettens beslutning om å nekte en anke fremmet opphevet fordi lagmannsretten ikke hadde begrunnet hvorfor den ikke tok stilling til kravet om rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6. Her uttalte Høyesterett følgende på side 1336:

«Det er sikker rettspraksis for at tidsforbruket kan få betydning for straffutmålingen. Betydningen må bero på en nærmere vurdering, hvor selve tidsforbruket må sees i sammenheng særlig med sakens art, sakens omfang, sakens kompleksitet, partenes forhold m.v. I dette tilfelle har det gått lang tid fra byrettens dom til lagmannsrettens beslutning, og saksbehandlingstiden i lagmannsretten selv er uvanlig lang. Kjæremålsutvalget kan ikke av lagmannsrettens beslutning se at lagmannsretten har foretatt en nærmere vurdering av dette tidsforløpet. Lagmannsrettens beslutning må derfor oppheves.».

Dette er altså ikke et eksempel på vurderingen av om rettergangen har skjedd innen rimelig tid, men et eksempel på at Høyesterett slår fast at en slik vurdering skal foretas og så lister opp de relevante momentene for vurderingen.

Det siste eksempelet jeg vil trekke frem, og som viser at Høyesterett trekker frem alle momentene fra EMD, er Bøhler-dommen (Rt. 2000 s. 996). Saken dreide seg om illeggelse av tilleggsskatt og dommen inneholder viktige prinsipielle uttalelser om tolkningen av EMK og forholdet til EMD. I denne saken var det rimeligheten av saksbehandlingstid for to ligninger som skulle vurderes. Saksbehandlingstiden for de to ligninger var henholdsvis 11 og 8 år. For den første ligningen med saksbehandlingstid på 11 år ble det øverst på side 1021 nærmest bare slått fast tidsbruken er urimelig og at EMK art. 6 ikke var overholdt:

«Staten har erkjent at om A blir ansett for straffesiktet fra og med 13. juni 1989, har behandlingen av likningen for 1987 tatt så lang tid at artikkel 6 nr. 1 er krenket. Jeg er enig i dette.».

Når det gjelder den andre ligningen, var drøftelsen mer omfattende og Høyesterett gjengir nederst på side 1021 et sitat fra EMD-saken Hozee mot Nederland⁷³ for å vise hvilke momenter som skal tas med i vurderingen av om saksbehandlingen har vært urimelig lang:

“The Court notes that the reasonableness of the length of the impugned proceedings must be assessed in the light of the particular circumstances of the case and with regard to the criteria laid down in its case-law, in particular the complexity of the case, and the conduct of the applicant and of the relevant authorities.”.

Deretter drøftes tidsbruken øverst på side 1023 og ligningsmyndighetenes behandling trekkes frem som det avgjørende momentet:

«Myndighetenes interne prioriteringer og en vanskelig arbeidssituasjon kan vanligvis ikke hindre at et tidsforløp som er urimelig langt i forhold til den private part, anses som en krenkelse av artikkel 6 nr. 1. Jeg er etter dette kommet til at endringslikningen for 1988 for så vidt angår tillegsskatten heller ikke kan anses avsluttet innen rimelig tid, og at artikkel 6 nr. 1 også er krenket på dette punkt. ».

Her ser vi et eksempel på at myndighetenes opptreden blir det avgjørende momentet i vurderingen av om saksbehandlingstiden har vært urimelig eller ikke. De relevante myndighetenes opptreden behandles i punkt 3.3.6.

3.3.3 Sakens kompleksitet

Et annet moment som følger av EMDs praksis er sakens kompleksitet. Saken inntatt i Rt. 2012 s. 243 dreide seg om saksbehandling og straffutmåling ved domfellelse av tre menn for blant annet grov korrupsjon og grov utroskap i tilknytning til et kommunalt

⁷³ Hozee v. The Netherlands 22. may 1998

eiendomsforetak. Det er særlig i de omfattende økonomiske straffesakene at lang saksbehandlingstid blir begrunnet med kompleksitet. Høyesterett uttaler i avsnitt 50:

«Korrupsjons- og utroskapssaker er nærmest gjennomgående omfattende og komplekse; etterforskningen er krevende. Et omfattende bevismateriale og mange involverte gjør det vanskelig å få sakene iredteført så raskt som man skulle ønske.».

Imidlertid var det i denne saken oppstått en periode med inaktivitet på ca ett år fra påtalemyndighetenes side. Høyesterett uttalte: «En slik dødperiode kan etter mitt syn ikke forsvares i forhold til den siktedes rett til avgjørelse av en strafferettslig anklage innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 (1).». På grunn av dette ble ett år av den totale straffen på fem år gjort betinget med en prøvetid på fem år.

Rt. 2008 s. 913 dreide seg også om økonomisk kriminalitet. En mann var i lagmannsretten dømt for å ha unndratt mer enn en million kroner i merverdiavgift. Det tok ett og et halvt år før anken over straffutmålingen kom opp for Høyesterett fordi Økokrim utsatte oversendelsen av ankeerklæringen i påvente av en avgjørelse om inndragning mot domfelte. Høyesterett uttaler i avsnitt 17 følgende om sakens kompleksitet: «Den lange behandlingstiden må likevel vurderes på bakgrunn av at As sak inngår som en del av det meget omfattende sakskomplekset som Finance Credit-saken representerte. I slike omfattende saker om økonomisk kriminalitet er det ofte ikke til å unngå at behandlingstiden kan bli lang.».

Til tross for dette ble saksbehandlingstiden vurdert som urimelig i avsnitt 21: «Med den behandlingstiden saken nå har fått siden A i januar 2003 ble avhørt som mistenkt, finner jeg det klart at det samlet sett foreligger brudd på EMK artikkel 6 nr. 1 om kravet til avgjørelse innen rimelig tid. Jeg finner dessuten at den lovstridige tilbakeholdelsen av As anke, som her har foreligget i over elleve måneder, i seg selv representerer brudd på bestemmelsen.».

I de to eksemplene jeg har gitt over har Høyesterett konstatert at sakene har vært komplekse, men på grunn av forhold på myndighetenes side har utfallet blitt at saksbehandlingstiden har blitt vurdert som urimelig etter EMK art. 6.

Rt. 2002 s. 1144 dreide det seg også om lang saksbehandlingstid i forbindelse med en økonomisk straffesak, men her ble ikke brudd på kravet til rettergang innen rimelig anført. Sakens kompleksitet begrunnet i dette tilfelle en saksbehandlingstid på over åtte år og Høyesterett uttaler øverst på side 1153:

«Verken forsvarer eller aktor har anført at tidsbruken ved behandlingen av saken totalt sett er i strid med kravet om rimelig tid i EMK artikkel 6 nr. 1, selv om det i dette tilfelle har tatt mer enn åtte år å bringe den frem til rettskraftig dom. Jeg er enig i dette, og viser til at det dreier seg om en omfattende økonomisk straffesak, hvor etterforskningen er meget ressurskrevende og hvor det må godtas at den regelmessig vil ta lang tid, jf. Rt-1996-173.».

Saken i Rt. 1997 s. 1312 dreide seg om to menn som hadde blitt dømt til fengsel i tre år og seks måneder for emisjonsbedrageri (utstedelse av aksjer uten nødvendige vedtak i selskapets styre, jf. strl. § 271, jf §. 270.). Forholdene fant sted i 1986-1987 og gjaldt meget store beløp. Dette er alvorlig økonomisk kriminalitet og Høyesterett uttaler på side 1316:

«For slike forhold som de domfelte er funnet skyldige i, må utgangspunktet være at det skal utmåles en langvarig ubetinget fengselsstraff.».

Videre uttales det i samme avsnitt:

«Derimot er jeg som nevnt blitt stående ved at straffen i sin helhet bør gjøres betinget. Dette skyldes alene den lange tiden som er gått. Om forholdet mellom norsk straffelovgivning og EMK artikkel 6 nr 1 og artikkel 13 viser jeg til avgjørelsen i Rt-1996-173. Jeg finner - på samme måte som i den saken - at det

ikke er grunn til en nærmere vurdering av om tidsforbruket må anses i strid med artikkel 6 nr 1.».

Høyesterett unngår å ta stilling til EMK art. 6 hva gjelder tidsbruken, og refererer til Rt. 1996 s. 173. Deretter følger en vurdering av saksbehandlingstiden som starter nederst på 1317 hvor det uttales følgende om sakens kompleksitet:

«... må det ved vurderingen av tidsforløpet tas hensyn til at det dreide seg om etterforskning av et stort selskapskompleks hvor utsorteringen av de straffbare forhold nødvendigvis måtte ta tid. Det fremstår således etter min mening som klart at en omfattende og tidkrevende etterforskning var nødvendig, og da denne var avsluttet, gjensto et stort arbeid både for påtalemyndigheten i forbindelse med tiltalebeslutning og for forsvarerne.».

Her anerkjennes det at sakens kompleksitet har krevd lang saksbehandlingstid. Allikevel får tidsaspektet utslagsgivende betydning i de tiltaltes favør og på side 1318 uttales det:

«De domfelte har gjort seg skyldige i svært alvorlige forhold, men etter min vurdering er det ikke kriminalpolitiske grunner som tilsier at de i dag, 10 år etter at etterforskningen startet, bør sone fengselsstraff.».

Avgjørelsen i Rt. 1996 s. 173 knyttet seg til en kompleks økonomisk straffesak og her uttalte Høyesterett følgende på side 176:

«Det dreier seg om en meget omfattende økonomisk straffesak. Tiltale ble reist etter en rekke straffebestemmelser, og det dreier seg om store pengebeløp. Etterforskning av slike straffesaker er meget ressurskrevende og vil regelmessig måtte ta lang tid. Det nødvendige tidsforløp i en slik straffesak vil, selv om det har vært langt, ikke kunne få særlig betydning ved straffutmålingen.».

Til tross for sakens kompleksitet ble tidsbruken allikevel ansett som for lang på grunn av forhold på myndighetenes side. Etter at Høyesteretts kjæremålsutvalg 16. april 1993 hadde samtykket i lagmannsrettsbehandling av forhold de domfelte var frifunnet for, gikk det nærmere ett og et halvt år før påtalemyndigheten tok ut ny tiltale. Det ble kompensert for den urimelig lange saksbehandlingstiden ved at tiltalte fikk redusert straff i lagmannsretten. I saken for Høyesterett uttales det følgende om saksbehandlingstiden og EMK art. 6 på side 178:

«Jeg er enig med lagmannsretten i at tidsforløpet i denne sak har vært for langt. Jeg vil ikke se bort fra at den tid det tok fra lagmannsrettsbehandling ble tillatt, til ny tiltale ble utferdiget, sammen med det tidligere tidsforløp har medført at EMK artikkel 6 må anses overtrådt. Jeg finner det imidlertid ikke nødvendig å ta standpunkt til det, idet jeg er enig med lagmannsretten i at feilen under enhver omstendighet er reparert ved de meget lave straffer som er utmålt.».

I eksemplene fra Høyesterett jeg har nevnt over har sakene vært komplekse og dermed begrunnet en lengre saksbehandling. I saken LA-2010-60622 fra Agder lagmannsrett var det snarere motsatt - et enkelt saksforhold som skjerper kravet til effektivitet. Dette var en bedragerisak hvor siktede hadde tilstått, og lagmannsretten uttalte at «Som nevnt tilsto A bedrageriet allerede i avhøret 13. september 2007. Det er tale om et oversiktlig saksforhold og saken burde vært iretteført nokså raskt etter at denne politiforklaringen var gitt.». I denne saken konstaterte retten krenkelse av EMK artikkel 6 og retten til rettergang innen rimelig tid og dette fikk vesentlig betydning for straffutmålingen.

Likedan begrunnet et lite komplekst saksforhold skjerpet effektivitet i dommen fra Borgarting lagmannsrett inntatt i RG. 2011 s. 328. Siktede hadde lastet ned persondata (fødselsnummer, navn og adresse) på flere tusen personer fra en teleoperatørs nettside ved bruk av et dataprogram. Formålet var å demonstrere sikkerhetsmangler. Retten kom til at «En så lang behandlingstid, og liggetid, i en relativt enkel sak representerer en krenkelse av

EMK artikkel 6 nr. 1, som gir « krav på rettergang innen rimelig tid»». Her ser vi i tillegg at liggetiden hos politiet (de relevante myndigheters opptreden) begrunner krenkelsen av EMK artikkel 6.

Saken fra Borgarting lagmannsrett inntatt i RG. 2010 s. 914, gjaldt anke over domfellelse for strafferettslig utroskap, samt for overtredelse av aksjeloven, ligningsloven og regnskapsloven. Retten bemerket at saken hadde vært kompleks, men kom allikevel til at retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 var krenket. Retten uttalte følgende:

«Ved straffutmålingen må det tas hensyn til at straffesaken har tatt lang tid. Det lange tidsforløpet må få betydning, selv om etterforskningen har vært komplisert og hvor Økokrim har vært avhengig av svar og medvirkning fra utenlandske myndigheter.»

En sak fra Borgarting lagmannsrett med referansenummer LB-2006-74228-2 dreide seg om omfattende bedragerier (katalogsvindel, bedrageri for nærmere 20 millioner kroner av godtroende mottakere av grunnløse fakturaer og forsøk på bedrageri på ca 1,5 millioner kroner). Saken var kompleks og saksbehandlingen varte i over 5 år. Det tok blant annet fem måneder fra saken ble tatt opp til doms til endelig dom forelå. Om dette tidsrommet uttalte lagmannsretten:

«Lagmannsretten er tilbøyelig til ikke å anse dette tidsrom som uakseptabelt tatt i betraktning sakens omfang og kompleksitet, herunder at tingretten ubestridt måtte « rydde » saken også etter at den var tatt opp til doms.».

Det avgjørende for tidsspørsmålet var imidlertid en periode på ca tre år med passivitet fra politiet/påtalemyndigheten, som førte til konstatert krenkelse av kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6 og redusert straff for de to tiltalte.

I saken med referansenummer LB-2002-1332 fra Borgarting lagmannsrett ble en tidligere innkjøpsleder i UNICEF dømt for grov korrupsjon til fengsel i fem år og seks måneder. Han hadde mottatt til sammen 5,2 millioner kroner i bestikkelser fra leverandører. Han hadde påvirket innkjøpsprosessene slik at disse leverandørene ble favorisert. Det gikk ca 6 år fra etterforskningen startet til dom forelå i tingretten. Saksbehandlingstiden ble vurdert som rimelig og lagmannsretten uttalte:

«Heller ikke tidsaspektet kan anses formildende. Dette dreier seg om den største sak om korrupsjon man har hatt til behandling i både Danmark og Norge. Den har hatt forgreninger til mange land og etterforskningen har nødvendigvis måttet ta lang tid når det skulle innhentes bevis i 15 land.».

I dommen inntatt i RG. 2011 s. 1434, som dreide seg om grov overtredelse av lotteriloven og bedrageri, fikk de to tiltalte strafferabatt på grunn av urimelig lang saksbehandlingstid. Eidsivating lagmannsrett fant at saken ikke hadde vært særlig kompleks, konstaterte krenkelse av EMK artikkel 6 og uttalte: «Hvis det hadde vært tale om en komplisert og sammensatt økonomisk sak med stort etterforskningsbehov, ville kanskje et så langt tidsforløp vært godtagbart. Men det var ikke det som var situasjonen her.».

Saken LH-2005-134284 var oppe i Hålogaland lagmannsrett fire år og tre måneder etter at de tre tiltalte hadde blitt anmeldt for økonomisk kriminalitet knyttet til driften av et aksjeselskap. Det ble konstatert krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. Om sakens kompleksitet uttalte lagmannsretten at «Etterforskning av kompliserte økonomiske straffesaker vil ofte måtte ta tid. Forholdene i denne saken var imidlertid relativt oversiktlige.».

3.3.4 Hva som står på spill for tiltalte

I min gjennomgang av EMDs praksis fant jeg at EMD legger vekt på hva som står på spill for tiltalte – «what was at stake for the applicant»⁷⁴. Jeg har ikke funnet eksempler på at verken Høyesterett eller lagmannsretten legger vekt på hva som står på spill for tiltalte ved vurderingen av saksbehandlingstidens rimelighet. Inntrykket jeg har fra å lese avgjørelsene fra Høyesterett og lagmannsrettene er at slike personlige forhold i stedet vil kunne få selvstendig betydning ved straffutmålingen. I saken LB-2006-125056 la Borgarting lagmannsrett ved straffutmålingen vekt på både lang saksbehandlingstid og at tiltalte hadde begynt på skole og var halvveis i yrkesfaglig utdanning. LB-2005-106545 er et annet eksempel. I denne saken ble de to tiltalte dømt for grovt ran. De fikk redusert straff på grunn av lang saksbehandlingstid og krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. I tillegg ble det tatt hensyn til at den ene av de to tiltalte bare var 16 år og 7 måneder på gjerningstidspunktet og for den andres del at han hadde forsørgeransvar for et barn, samboeren hans var gravid og at han hadde fått skikk på livet sitt. Saken LA-2006-190524 er et annet eksempel på at lang saksbehandlingstid og rehabiliteringshensyn fikk betydning ved straffutmålingen. Tingretten hadde fastsatt straffen for grovt skadeverk til fengsel i fem måneder. Ved straffutmålingen uttalte Agder lagmannsrett følgende: «På bakgrunn av det lange tidsforløpet og den positive utviklingen A har gjennomgått siden tingrettens dom, finner lagmannsretten at fengselsstraffen bør gjøres betinget i sin helhet».

3.3.5 Tiltaltes opptreden

Saken inntatt i Rt. 2008 s. 1686 gjaldt straffutmåling for oppbevaring og forsøk på innførsel av ca. 48 kilo amfetamin. Saken ble gjenåpnet som følge av dom fra EMD. På grunn av den lange tiden som var gått - nesten ti år fra lovbruddet hadde skjedd og siktelse var tatt ut, og fire år etter løslatelse mens saken var oppe i EMD - fant Høyesterett at den

⁷⁴ Portington v. Greece, 23. sept 1998, § 34

gjenværende delen av straffen burde gjøres betinget. Aktor anførte at tiltalte selv var å klandre for tidsbruken i forbindelse med behandlingen av saken i EMD. Til dette bemerket Høyesterett i avsnitt 23: «Heller ikke synspunktet om at så lenge domfelte klager til EMD, får han selv bære risikoen for tidsbruken, har særlig bærekraft.»

En uttalelse i den tidligere nevnte (se punkt 3.3.3) dommen i Rt. 1997 s. 1312 viser at Høyesterett tar hensyn til tiltaltes opptreden ved vurderingen av om rettergangen har skjedd innen rimelig tid. Først vises det til en annen dom fra Høyesterett hvor det heter at det nødvendige tidsforløp i en omfattende økonomisk straffesak ikke kan få særlig betydning ved straffutmålingen. Til dette bemerker Høyesterett på side 1317: «Jeg antar imidlertid at det må gjøres en modifikasjon i dette for særdeles lange tidsforløp, med mindre hovedårsaken klart er domfeltes eget forhold, f.eks. der han har unnveket og det derfor ikke har vært mulig å få saken opp innen rimelig tid.»

I saken LE-2008-135372 fikk tiltalte redusert straff på grunn av krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 som en følge av at saken hadde blitt liggende ubehandlet i ca 1 år hos politiet. Om tiltaltes opptreden uttalte Eidsiva lagmannsrett: «Domfelte ga i avhør av 13. februar uttrykk for at han ønsket en raskest og enklest måte å få saken behandlet på og samtykket i tilståelsesdom. Domfelte har med dette ikke noe ansvar for den sene saksbehandlingen.». Lignende formuleringer brukes i flere dommer hvor tiltaltes/domfeltes opptreden ikke har forsinket saksbehandlingen. For eksempel uttales det at tiltalte/domfelte ikke kan «bebreides» (se f.eks. LB-2011-209110, LB-2006-98550, LB-2005-145687) eller ikke kan «klandres» (se f.eks. LB-2011-32588, LB-2011-21113, LB-2009-60650, LB-2006-52858).

RG. 2005 s. 1431 gjaldt straffutmåling for befatning med større kvantum narkotiske stoffer. Eidsivating lagmannsrett konstaterte at saksbehandlingstiden ikke kvalifiserte til krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6, men lagmannsretten

reduserte likevel straffen på grunn av lang saksbehandlingstid. Om tiltaltes opptreden ble det bemerket:

«Uansett er det et faktum at siktede i denne saken har lagt alt til rette for at saken skulle kunne pådømmes raskt. Når det så likevel viser seg å ta mer enn 14 måneder fra tilståelse til tilståelsesdom i tingretten, er dette etter lagmannsrettens syn nærmest i strid med domfeltes berettigete forventning om rask behandling.»

Et eksempel på at tiltalte ikke legger til rette for rask pådømmelse finnes i RG. 2011 s. 1434 (referert til over i avsnitt 3.3.3). Denne saken ble vurdert som oversiktlig og ukomplisert av Eidsivating lagmannsrett, men hadde likevel hatt en etterforskningsperiode på tre og et halvt år. Noe av denne tiden måtte tilskrives de to tiltalte, som hadde motarbeidet ettersforskningen: «Det som i hovedsak gjensto for politiet, var å få undersøkt de tiltaltes anførsler om at det hadde vært reell virksomhet i X Musikk og Barnekor. Siden det i den forbindelse ble produsert falske bevis og forklaringer fra de tiltaltes side, skapte dette noe arbeid for politiet.».

I saken LA-2011-22732 var tiltaltes stadige nye lovbrudd årsaken til lang saksbehandlingstid. Agder lagmannsrett vurderte det slik:

«Tidsforløpet kan ikke ses å innebære brudd på EMK artikkel 6 nr 1 om rett til rettergang innen rimelig tid, etter som tiltalte stadig begikk nye straffbare forhold slik at en viss oppsamling av forholdene over tid ikke fremstår som unaturlig eller uforsvarlig.».

Lignende uttalelser og vurderinger ble gjort av Agder lagmannsrett i sakene LA-2010-70191 og LA-2010-41871.

LF-2012-31859 dreide seg om oppbevaring av 50 gram amfetamin og 50 gram metamfetamin. I denne saken hadde både tiltaltes og politiets opptreden ført til langsomhet

i saksbehandlingen. Frostating uttalte «Selv om saksbehandlingstiden til dels er forårsaket av manglende samarbeidsvilje fra domfeltes side, har det også vært betydelig sendrektighet fra politiets side, idet saken var ferdig etterforsket i mars 2010, mens den først ble oversendt til statsadvokatene 15 måneder senere.». Det ble her konstatert krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. De relevante myndigheters opptreden ble altså det avgjørende i vurderingen, hvilket leder over til neste moment.

3.3.6 De relevante myndigheters opptreden

I saken inntatt i Rt. 2012 s. 1246 ble det konstatert brudd på EMK artikkel 6 på grunn av inaktivitet som en følge av at saksdokumentene hadde forsvunnet: «I tillegg kommer at saken som følge av at saksdokumentene er kommet bort, er blitt liggende ubehandlet i Høyesterett fra disse ble returnert fra forsvareren 8. juni 2011, frem til juli 2012. Dette representerer et klart brudd på siktedes rett til avgjørelse innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 nr. 1.» (avsnitt 25). Her ser vi altså at en periode med inaktivitet på litt under et år ble ansett for å være «et klart brudd». En forsinkelse av lignende varighet hadde oppstått i Rt. 2012 s. 243 og resultatet ble det samme: «Saken mot A ble imidlertid liggende nærmere ett år ubehandlet hos påtalemyndigheten etter at han var siktet i saken, grunnet ressursituasjonen der. En slik dødperiode kan etter mitt syn ikke forsvares i forhold til den siktedes rett til avgjørelse av en strafferettslig anklage innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 (1).» (avsnitt 50) .

Rt. 2011 s. 1418 gjaldt straffutmåling for overtredelse av avgifts-, skatte- og regnskapslovgivning ved unnlatt regnskapsføring og innsendelse av omsetningsoppgaver til myndighetene, samt manglende oppgivelse av skattepliktige inntekter. I denne saksgangen oppsto det en lang periode med inaktivitet og Høyesterett uttalte i avsnitt 10: «Dette betyr at det tok om lag fire år fra bokettersynsrapporten og det etterfølgende forhåndsvarslet forelå, til saken ble brakt inn for tingretten. Det ble ikke i denne perioden foretatt etterforskningsskritt av betydning verken fra forvaltningens eller politiets side. Den lange behandlingstiden hos politiet er forklart med stor arbeidsbelastning. Forsinkelsen skyldes

ikke forhold på A side. ». Det ble etter dette konstatert brudd på retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6.

I den tidligere omtalte saken inntatt Rt. 2010 s. 993 (se avsnitt 3.3.2) ble det anført at retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 var krenket. Høyesterett var ikke enig i dette og fant ikke noe klanderverdig ved de relevante myndigheters opptreden: «... samt at det ikke har vært noen « dødperiode » i saken, har ankeutvalget etter en helhetsvurdering kommet til at videre fengsling ikke representerer en krenkelse av EMK artikkel 6 nr. 1.» (avsnitt 22).

Rt. 2009 s. 397 gjaldt straffutmåling for tre personer som hadde bidratt forskjellig til organisert kredittkortsvindel. Anken til Høyesterett hadde blitt liggende hos påtalemyndighetene i ca ti måneder. I avsnitt 24 forklares det hvorfor: «Riksadvokaten har i forbindelse med oversendelsen av anken til Høyesterett opplyst at saken ble liggende hos politiet fordi alle juristene som hadde hatt befatning med den, var sluttet.». Det ble vist til retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 og de domfelte fikk nedsatte straffer.

Rt. 2007 s. 1326 gjaldt straffutmåling for oppbevaring og salg av større kvantum narkotiske stoffer. Det ble avdekket flere forhold som hadde skapt forsinkelser i saken fra lagmannsrettens dom ble påanket uten at tiltalte kunne bebreides for dette. Det redegjøres for forsinkelsene i avsnitt 19:

«Først ble det ved en feil gitt fullbyrdelsesordre, noe som skapte en forsinkelse på rundt et halvt år. Så ble sakens originaldokumenter liggende hos den tidligere forsvareren i nesten tre år og åtte måneder, uten at påtalemyndigheten foretok seg annet for å få returnert dokumentene og ekspedert anken enn å purre en gang. Og selv da dokumentene omsider ble returnert fra forsvareren, gikk det syv og en halv måned før statsadvokatembetet oversendte saken til riksadvokaten. ».

Da denne saken var oppe for Høyesterett var det syv og et halvt år siden det første lovbruddet i tiltalen ble begått. Høyesterett så «meget alvorlig» på den manglende oppfølgingen av anken og fant det «klart at det har skjedd grov krenkelse av kravet på rettergang innen rimelig tid i EMK artikkel 6 nr. 1.».

Det er flere eksempler fra Høyesterett på at det har blitt konstatert brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6 på grunn av inaktivitet fra politiet/påtalemyndigheten. Det var tilfelle i Rt. 2006 s. 418, Rt. 2005 s. 1574, Rt. 2005 s. 1571, Rt. 2005 s. 1210 og Rt. 2003 s. 1818, hvor alle sakene hadde en dødperiode på mellom ett og ett og et halv år.

Dødperioder, inaktivitet og liggetid hos politiet/påtalemyndigheten er den årsaken som hyppigst fører til at domstolene konstaterer krenkelse av retten til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. Fra lagmannsrettpraksis har jeg funnet 75 eksempler på dette i tidsrommet 2004 – 2012.⁷⁵ Dette er da ikke medregnet der andre relevante myndigheter er å klandre for konvensjonsbruddet (f.eks NAV, Skatteetaten) . Det inkluderer heller ikke de tilfelle der forsinkelse på grunn av inaktivitet ikke kan sies å krenke EMK artikkel 6, men allikevel fører til nedsettelse av straffen (se f.eks LB-2011-95841, LE-2007-49230, LE-

⁷⁵ LF-2012-31859, LF-2010-39425, LE-2012-36060, LE-2011-42082, LE-2008-135372, LA-2010-183585, LA-2010-606222, LA-2008-95109, LA-2006-190524, LG-2010-179415, LG-2010-53221, LG-2009-22113, LG-2008-170516, LG-2008-132266, LG-2006-134603, LH-2012-7558, LH-2011-178485, LH-2009-129058, LH-2009-112859, LH-2009-145127, LH-2008-72711, LH-2008-87069, LH-2008-50057, LH-2005-134284, LH-2006-9235, LH-2006-45181, LH-2008-79944, LB-2012-41177, LB-2012-10357, LB-2012-71036, LB-2012-13152, LB-2011-209110, LB-2011-200509, LB-2011-139575, LB-2011-95064, LB-2011-32588, LB-2011-63472, LB-2010-123548, LB-2010-181392, LB-2010-141516, LB-2010-87156, LB-2010-80254, LB-2010-46059, LB-2010-56583, LB-2009-178213, LB-2009-202878, LB-2009-125880, LB-2009-171824, LB-2009-100276, LB-2009-66958, LB-2009-55699, LB-2008-142415, LB-2007-162322-2, LB-2008-61766, LB-2008-89423, LB-2007-172337, LB-2007-16442, LB-2007-106425, LB-2006-74228-2, LB-2006-86704, LB-2006-125056, LB-2006-110082, LB-2006-98550, LB-2006-163719, LB-2006-52858, LB-2005-141769, LB-2005-168758, LB-2005-106545, LB-2005-179159, LB-2006-7503, LB-2005-183127, LB-2004-28010

2006-57738) eller de tilfelle hvor det har vært urimelig lang liggetid i en sak, men retten velger å ikke ta stilling til EMK artikkel 6 (jf. Rt. 1996 s. 173.).

3.3.7 Betraktninger

En innlysende betraktning etter å ha gjennomgått disse dommene, er at norske domstoler i mange tilfeller har konkludert med brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6. Mitt materiale viser at det kan sies å være mer enn 100 brudd i en periode på åtte år. Relevante myndigheters opptreden er det som hyppigst begrunner brudd på retten til rettergang innen rimelig tid. Mer enn 75 av disse bruddene skyldes liggetid/inaktivitet/dødperioder hos politiet/påtalemyndigheten. Det er innenfor Borgarting lagmannsretts jurisdiksjon de eklatante tilfellene av brudd primært foreligger, hvor 48 av disse dommene er hentet fra.

Noe annet jeg vil bemerke til det undersøkte materialet, er at det ser ut som om Høyesterett i sine avgjørelser er mer grundige enn lagmannsrettene for så vidt gjelder de eksplisitte drøftelser av kravet til rettergang innen rimelig tid. Høyesteretts metode er også den som ligner mest på EMDs metode. Fra lagmannsrettene har jeg ikke funnet noe eksempel på at alle momentene fra EMD blir gjengitt ved vurderingen av kravet til rettergang innen rimelig tid. Jeg har kun funnet tre avgjørelser fra lagmannsrettene som eksplisitt nevner EMD. Avgjørelsen fra Hålogaland lagmannsrett inntatt i RG. 2006 s. 1260 henviser til EMDs avgjørelse i saken *Bunkate mot Nederland*⁷⁶. Saken fra Borgarting lagmannsrett inntatt i Rg. 2012 s. 466 sier at det følger av EMDs praksis at relevante myndigheters opptreden er et moment. Saken fra Borgarting lagmannsrett med referansenummer LB-2006-110082 viser til *Bunkate mot Nederland* (og Rt. 2005 s.1210 hvor det er referert til Bunkate-saken).

⁷⁶ Bunkate v. The Netherlands. 26. May 1993.

Mitt inntrykk etter å ha lest dommer fra EMD og norske domstoler vedrørende kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6, er at norske domstoler ikke er like konsekvente i forhold til hvordan de drøfter dette kravet. EMD har en fast metode som de følger systematisk i hver sak. Norske domstoler drøfter momentene fra EMDs praksis, men ikke med samme faste oppsett. Dette kreves heller ikke for å oppfylle den folkerettslige forpliktelsen til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6. Det er tilstrekkelig at saksbehandlingstiden blir vurdert i dommen og at det i tilfelle tas hensyn til tidsforløpet ved straffutmålingen, jf. Rt. 1997 s. 1312. Det undersøkte materialet viser at norske domstoler følger en slik praksis. En foreløpig konklusjon er at norske domstoler følger kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6.

4 Den positive forpliktelsen etter EMK art. 6

4.1 Innledning

Jeg går nå over til å behandle den andre hovedproblemstillingen i min oppgave. I det følgende skal jeg undersøke hvorvidt EMD definerer en forpliktelse etter EMK artikkel 6 til å gjøre noe aktivt for å forhindre at det oppstår forsinkelser i domstolene

Kravet til rettergang innen rimelig tid som er nedfelt i EMK artikkel 6 er en forpliktelse til et bestemt resultat⁷⁷. EMD vurderer så om dette resultatet foreligger ved å undersøke om lengden på saksbehandlingen vært rimelig eller ikke. I det følgende skal jeg se på i hvilken grad EMD sier noe om hva nasjonalstatene skal gjøre for å fremskaffe dette resultatet. Jeg vil undersøke hva EMD sier om den positive forpliktelsen⁷⁸ etter EMK artikkel 6 nr 1. En positive forpliktelse er en plikt for Staten til å gjøre noe positivt, ikke bare unnlate å gjøre noe (negativ forpliktelse). I tilknytning til kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6, vil det dreie seg om en plikt for staten til å organisere domstolsvesenet i konvensjonslandene slik at brudd på kravet til «innen rimelig tid» unngås.

I tillegg vil jeg i lys av EMDs praksis undersøkes hvilken betydning EMK artikkel 13 har for urimelig lang saksbehandlingstid i straffesaker. EMK artikkel 13 gir den som med grunn kan hevde at vedkommendes konvensjonsrettigheter er krenket, rett til et effektivt, nasjonalt rettsmiddel.

⁷⁷ Edel: The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights. Page 14.

4.2 Generelt en bred skjønnsmargin ved valg av virkemidler

Når det gjelder den positive forpliktelsen til å unngå at kravet til rettergang innen rimelig tid blir brutt gjentar EMD i flere dommer at

«it is for the Contracting States to organize their legal systems in such a way that their courts can guarantee to everyone the right to a final decision within a reasonable time in the determination of his civil rights and obligations»⁷⁹.

EMD fastslår her at det foreligger en positiv forpliktelse og uttaler generelt hva som kreves for etterleve konvensjonen. Imidlertid spesifiserer EMD ikke *hvordan* statenes rettssystemer skal organiseres for å oppfylle kravet til rettergang innen rimelig tid. EMD fremhevet i saken *Colozza mot Italia* (straff – bedrageri) at domstolen skal vurdere om resultatene som kreves etter konvensjonen («rettergang innen rimelig tid») er oppnådd, ikke hvordan de skal oppnås⁸⁰: «The Court's task is not to indicate those means to the States, but to determine whether the result called for by the Convention has been achieved». Etter en dom hvor en stat blir dømt for brudd har staten “the choice of the means to be used in its domestic legal system to give effect to its obligation [to execute the judgment]”⁸¹.

Det blir altså opp til hver enkelt stat hvordan de skal sørge for en tilstrekkelig effektiv saksbehandling. Dette betegnes som at statene har en bred skjønnsmargin («wide margin of appreciation»). EMD uttaler eksplisitt i den nevnte Colozza-dommen at

⁷⁹ Se bl.a. *Frydlender v. France*, 27 June 2000, §45 (sivil: oppsigelsessak). For et nyere eksempel, se *Estrikh v. Latvia*, 18/01/2007, § 138 (straff: ran)

⁸⁰ *Colozza v. Italy*, 12 feb 1985, § 30

⁸¹ Jf. *Belilos v. Switzerland*, 29 Apr. 1988, §78 (straff: demonstrasjon)

“The Contracting States enjoy a wide discretion as regards the choice of the means calculated to ensure that their legal systems are in compliance with the requirements of Article 6 para. 1 in this field»⁸².

Begrepet skjønnsmargin refererer til hvilket spillerom EMD er villig til å gi nasjonale myndigheter for å oppfylle sine forpliktelser i henhold til EMK⁸³. Begrunnelsen for skjønnsmarginen er at nasjonale myndigheter og domstoler ofte vil være bedre egnet til å vurdere nødvendigheten av inngrepet, ha større innsikt i særlige forhold som måtte gjøre seg gjeldende i det enkelte land, og at det er konvensjonsstatene som har det primære ansvar for å sikre og håndheve menneskerettighetene.⁸⁴

4.3 Eksempel på at EMD vurderer om implementeringen har vært i samsvar med EMK

Som vi så ovenfor er det generelt slik at det er opp til statene hvordan de vil gå frem for å unngå brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid. Det finnes imidlertid eksempel på at EMD understreker at en stats saksbehandlingstid er uholdbar og inkompatibel med konvensjonens krav etter gjentatte dommer for brudd. I tidsrommet 1987 – 1999 ble Italia dømt 65 ganger av EMD for brudd på rettergang innen rimelig tid. EMD uttalte følgende i saken *Bottazzi mot Italia* i 1999:

“The frequency with which violations are found shows that there is an accumulation of identical breaches which are sufficiently numerous to amount not merely to isolated incidents. Such breaches reflect a continuing situation that has not yet

⁸² *Colozza v. Italy*, 12 feb 1985, § 30. “In this field” refererer til saker som dreier seg om “within reasonable time»

⁸³ Sørensen, Christian Børge. *Læren om statens skjønnsmargin etter EMK og betydningen for norsk domstolskontroll med forvaltningen*. I: Tidsskrift for Rettsvitenskap.01/02. 2004.

⁸⁴ Skoghøy, Jens Edvin. *Nasjonal skjønnsmargin etter EMK*. I: Lov og Rett. Nr 4. 2011.

been remedied and in respect of which litigants have no domestic remedy. This accumulation of breaches accordingly constitutes a practice that is incompatible with the Convention.”.⁸⁵

Her sier EMD klart og tydelig fra at Italias rettssystem er organisert på en måte som gjør at de gjentatte ganger blir dømt for urimelig lang saksbehandling. De kommer likevel ikke med forslag til hvordan rettsvesenet kan reformeres slik at konvensjonens krav tilfredsstilles. Også i denne dommen gjentar EMD at det er opp til konvensjonsstatene å organisere rettssystemet slik at brudd på konvensjonen unngås.

Generelle tiltak for å hindre ytterligere lignende brudd er noen ganger vanskelig å definere og implementere. De nasjonale myndigheter må først lage en detaljert undersøkelse av årsakene til brudd på konvensjonen. For eksempel kan omstendighetene i den aktuelle saken vise at overtredelsen er et resultat av nasjonal lovgivning. Andre eksempler på årsaker til konvensjonsbrudd kan være måten domstolene er organisert eller mangel på ressurser i domstolene. Det er da statens ansvar å iverksette tiltak som å gi nye lover, endre den eksisterende lovgivningen, reorganisere domstolene eller sørge for at domstolene får mer ressurser.

4.4 Statspraksis om implementering av kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK artikkel 6 nr 1

Det er Europarådets ministerkomité som indirekte kontrollerer hvilke tiltak som iverksettes for å oppfylle statenes forpliktelser⁸⁶. Det er etablert praksis blant medlemsstatene at de informerer ministerkomiteen om betaling av erstatning til klageren som har fått medhold,

⁸⁵ Jf. *Bottazzi v. Italy*, 28. juli 1999, § 22 (sivilsak om krigspensjon)

⁸⁶ Se Frédéric Edel: “The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights”, 2007, page 15

og at de spesifiserer hvilke generelle tiltak som har blitt iverksatt eller planlegges iverksatt for å unngå fremtidige konvensjonbrudd.⁸⁷ I det følgende skal jeg vise eksempler på statspraksis om implementering av kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6. Sakene som det refereres til i dette avsnittet er fra den sivile rettssfære, noe jeg vil kommentere avslutningsvis.

I kjølvannet av den ovenfor omtalte Bottazzi-saken ble det innført en ny lov i Italia som skulle sørge for erstatning til de som var ofre for en urimelig lang saksbehandlingstid. Det viste seg imidlertid fem år senere i saken *Musci mot Italia*⁸⁸ at EMD fant at erstatningene som ble utbetalt av myndighetene etter den nye loven ikke var tilfredsstillende. Samtidig hadde også klagen mot Italia for brudd på kravet til saksbehandling innen rimelig tid steget dramatisk i årene etter Bottazzi-saken. The Evaluation Group, etablert av Ministerkomiteen i februar 2001 for å undersøke EMDs arbeidsbelastning⁸⁹, fant at i juli 2001 var det ca. 10 000 ventende klager mot Italia for brudd på rettergang innen rimelig tid.⁹⁰

I Musci-saken ytret Domstolen sin misnøye med Italias håndtering av konvensjonsbruddene og uttalte at : «... although the existence of a remedy is necessary, it is not in itself sufficient.»⁹¹.

⁸⁷ For en oversikt se Committee of Ministers: “General measures adopted to prevent new violations of the European Convention on Human Rights”, H/Exec (2006):

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Documents/MGindex_en.asp

⁸⁸ *Musci v. Italy*, 10 Nov 2004 (sivil sak – eiendomsrett)

⁸⁹ Parliamentary Assembly: Structures, procedures and means of the European Court of Human Rights, 17 September 2001, Doc. 9200:

<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9474&Language=EN>

⁹⁰ Report of the Evaluation Group of the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, 27 September 2001, paragraph 22: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=226195&Lang=fr>

⁹¹ *Musci v. Italy*, 10 Nov 2004

Det finnes imidlertid flere eksempler på at nasjonalstater etter en fellende dom mot seg på grunn av urimelig lang saksbehandling har gått kraftig til verks for å forhindre nye brudd. Et eksempel er saken *Martins Moreira mot Portugal*⁹² fra 1988 hvor Portugal ble dømt for brudd på «innen rimelig tid»-kravet. Som en følge av denne dommen iverksatte Portugal en rekke tiltak. De ansatte flere dommere og administrative medarbeidere i de lokale domstolene som hadde vært involvert i den aktuelle saken. Videre ble de rettsmedisinske instituttene på nasjonalt nivå forsterket med personell og ressurser i tillegg til at de ble underlagt organisatoriske reformer som muliggjorde raske svar ved forespørsler om instituttenes tjenester.⁹³ Et annet, kanskje mer oppsiktsvekkende eksempel, er Spanias reaksjon på dommen de fikk mot seg i saken *Union Alimentaria Sanders SA mot Spania*⁹⁴. Spania igangsatte en omfattende reform som reorganiserte de juridiske distriktene landet var inndelt i, de utlyste 1570 nye juridiske stillinger og besluttet å bygge flere nye domstoler⁹⁵. Et nyere eksempel på statspraksis om implementering av kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK artikkel 6 nr 1 er Storbritannias oppfølging av Somjee-dommen⁹⁶, som dreide seg om urimelig lang saksbehandlingstid i oppsigelsessaker. Her ble det gitt nye interne saksbehandlingsregler for den aktuelle domstolen (Employment Appeal Tribunal) og ansatt flere nye dommere⁹⁷. Andre land har nøydt seg med mer ad hoc-orienterte

⁹² *Martins Moreira v. Portugal*, 26 okt. 1988. (sivil sak - erstatning etter bilkollisjon)

⁹³ Edel, Frédéric. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights, Page 15

⁹⁴ *Union Alimentaria Sanders SA v. Spania*, 7. juli 1989. (sivilsak – kontrakts- og konkursrett)

⁹⁵ Edel, Frédéric. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights, Page 15

⁹⁶ *Somjee v. The United Kingdom*. 15 okt 2002. (arbeidsrett – diskriminering)

⁹⁷ Edel, Frédéric. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights, Page 16

løsninger, som for eksempel da Sveits etter Zimmermann & Steiner-dommen⁹⁸ midlertidig ansatte 15 nye dommere i den sveitsiske høyesterett.⁹⁹

Eksemplene over viser på forskjellige måter hvordan stater kan gå frem for å oppfylle deres positive forpliktelse til å organisere sine rettssystemer på en slik måte at de kan garantere alle rett til en endelig avgjørelse innen rimelig tid. Det bør imidlertid påpekes at evalueringen av disse tiltakene utelukkende er Ministerkomiteens oppgave. EMD har bare myndighet til å undersøke på bakgrunn av den enkelte saks omstendigheter hvorvidt det i den aktuelle saken har vært en urimelig lang saksbehandlingstid.

Alle sakene som det er referert til i dette avsnittet er sivile saker. Det kan være forskjellige årsaker til at disse tiltakene har kommet i kjølvannet av dommer fra den sivile rettssfære. En mulig årsak kan være at straffesaker prioriteres i domstolene fremfor sivile saker. Jeg har ikke direkte kildegrunnlag for å si om dette med sikkerhet gjelder gjennomføringen i Europarådets medlemsstater generelt. Det kan likevel være av interesse å nevne at i Norge har Domstolsadministrasjonen en uttalt målsetting (fastsatt av Stortinget) om saksbehandlingstid for sivile saker på maks seks måneder, for straffesaker i meddomsrett maks tre måneder og straffesaker i enedomsrett maks en måned.¹⁰⁰

Undersøkelser fra the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) viser at i Europa er domstolene generelt bedre til å effektivt håndtere saksmengden i straffesaker enn i sivile saker¹⁰¹. Det vil redegjøres nærmere for denne kommisjonen i avsnitt 4.5.

⁹⁸ Zimmermann and Steiner v. Switzerland, 13. july 1983. (sivilsak – erstatningsrett)

⁹⁹ Edel, Frédéric. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights, Page 16

¹⁰⁰ Domstolene i Norge: Årsmelding 2011, <http://aarsmelding.domstol.no/>

¹⁰¹ Evaluation report on European judicial systems 2012, page 206: “Generally speaking, courts are more efficient in coping with criminal than civil cases”:

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

En slik prioritering i domstolene kan forsvares med at straffesaker generelt er mer belastende for de involverte enn sivile saker. Selv om det er sivile saker som kan få store konsekvenser for partene, er det å ha en straffesiktelse mot seg ofte mer alvorlig. I de sakene hvor det dreier seg om å sone en fengselsstraff er dette enda mer fremtredende. Videre kan det være spesielle omstendigheter som at den siktede sitter i varetekt eller at den siktede er under 18 år som gjør at kravene til effektivitet skjerpes ytterligere. Ved at straffesaker prioriteres vil følgelig de mest graverende bruddene på kravet til rettergang innen rimelig tid forekomme i sivile saker.

4.5 CEPEJ – En overnasjonal kommisjon for effektivitet i rettspleien

Jeg vil nå redegjøre for CEPEJ (the European Commission for the Efficiency of Justice). Grunnen er at jeg vil peke på et overnasjonalt tiltak, iverksatt av Europarådet med bakgrunn i EMK, som arbeider for å bedre effektiviteten i rettssystemene til Europarådets medlemsstater.¹⁰²

Ministerkomiteen i Europarådet vedtok 18 september 2002 en resolusjon¹⁰³ om opprettelsen av Den europeiske kommisjonen for effektivisering av justissektoren (the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)). Kommisjonen har som mål å bidra til effektivitet og funksjonalitet innen rettsvesenet til Europarådets medlemsstater, slik at innbyggernes tiltro til rettssystemet øker¹⁰⁴. Den fokuserer på ulike tiltak for å unngå unødvendige forsinkelser i rettssaker og for å etterkomme kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6. Gjennom undersøkelser av de ulike medlemslandenes rettssystemer skal de definere problemer og komme med forslag til mulige forbedringer.

¹⁰² Resolution Res(2002)12: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306335&Site=CM>

¹⁰³ Resolution Res(2002)12: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306335&Site=CM>

¹⁰⁴ Resolution Res(2002)12: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306335&Site=CM>

Det fremheves i den nevnte resolusjonen at CEPEJ allikevel ikke skal være et kontrollorgan. Sentralt i arbeidet til CEPEJ er publiseringen av rapporten ”European Judicial Systems”¹⁰⁵. Rapporten er basert på medlemslandenes svar på et sett av spørsmål som er utarbeidet av CEPEJ. Fra Norge har Justisdepartementet og Domstolsadministrasjonen vært bidragsytere til rapporten¹⁰⁶. Rapporten er offentlig, kommer ut annet hvert år og ble første gang publisert i 2006. Den nyeste rapporten ble publisert 20. september 2012.

Jeg vil i det følgende redegjøre kort for noen av rapportens konklusjoner for å vise noe av det kommisjonen sier om effektiviteten i europeiske rettssystemer generelt. CEPEJ bemerket at siden 2010 er trenden blant landene i Europa at bevilgningene til rettssystemet øker i budsjettene. Videre understreker de at det er påvist klar sammenheng mellom dårlig effektivitet i rettssystemet og lite finansielle ressurser. De sier også at det motsatte ikke alltid er tilfelle, det vil si at mye ressurser ikke nødvendigvis skaper effektivitet. Viktige elementer her er effektiv organisering av rettsvesenet, god håndtering av økonomiske og menneskelige ressurser og relevant utdanning for de involverte i rettssystemet. CEPEJ fremhever videre at brudd på kravet til rettergang innen rimelig etter EMK artikkel 6 fortsatt er den forpliktelsen som gjør at flest stater blir dømt av EMD. De anerkjenner at medlemslandene arbeider mot å få mer detaljert kunnskap om aktivitetene i domstolene. En bedre forståelse av domstolsaktivitene og arbeidsflyten der er nødvendig for å forbedre ytelsen til domstolene. De oppfordrer til å fortsette undersøkelser og overvåkning av saksbehandlingstid og viser til anbefalingene CEPEJ har gitt i «GOJUST Guidelines»¹⁰⁷. Dette er retningslinjer for å innhente og analysere statistikk for å bedre

¹⁰⁵ Evaluation report on European judicial systems 2012:

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

¹⁰⁶ Domstoladministrasjonen: *Evaluering av europeiske rettssystemer*.

<http://www.domstol.no/no/Nyhetsarkiv/2010/Evaluering-av-europeiske-rettssystemer/>

¹⁰⁷ CEPEJ Guidelines On Judicial Statistics (GOJUST):

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1389931&Site=COE>

kvalitet og effektivitet i domstolene. «GOJUST Guidelines» ble publisert av CEPEJ 11. desember 2008 og formålet er blant annet; “to promote quality, transparency, accountability and accessibility of judicial statistics collected and processed in the member states, as a tool for public policy”. Videre viser, som nevnt i avsnitt 4.4, undersøkelser foretatt av SATURN, CEPEJS organ for overvåkning av effektivitet, at førsteinstans-domstoler i Europa generelt er mer effektive i straffesaker enn i sivile saker.

4.6 Retten til en effektiv prøvningsrett i EMK artikkel 13

4.6.1 Generelt

Nå skal jeg redegjøre for forpliktelsen til en effektiv, nasjonal prøvningsrett i EMK art. 13 og vise hvilken betydningen denne forpliktelsen har for kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK art. 6.

EMK artikkel 13 gir rett til et effektivt «remedy» for den som mener at hans rettigheter etter konvensjonen er krenket. «Effective remedy» er i den norske oversettelsen av konvensjonen oversatt til «effektivt rettsmiddel» i artikkelsens overskrift og i selve teksten til «effektiv prøvningsrett». Uansett er poenget at man skal kunne henvende seg til en nasjonal instans for å få prøvet sin sak der.

Prøvningsrett foreligger ikke bare hvis ens rettigheter blir krenket. Det er altså ikke slik at artikkel 13 bare er overtrådt hvis en annen rettighet etter EMK er krenket. I avgjørelsen *Klass v. Tyskland* ble det fastslått at enhver som krevet at hans rettigheter skal prøves skal ha prøvningsrett etter artikkel 13: «Article 13 (art. 13) must be interpreted as guaranteeing an "effective remedy before a national authority" to everyone who claims that his rights and freedoms under the Convention have been violated.»¹⁰⁸ Dette ble senere presisert av dom-

¹⁰⁸ *Klass and others v. Germany* 6. Sept 1978, § 64(sak om statens ulovlige overvåkning)

stolen slik at det med rimelighet må kunne gjøres gjeldende at det foreligger krenkelse – det må være en «arguable claim»: «.. where an individual has an arguable claim to be the victim of a violation of the rights set forth in the Convention, he should have a remedy before a national authority in order both to have his claim decide»¹⁰⁹. Dette har senere blitt gjentatt i en rekke dommer.¹¹⁰

4.6.2 Forholdet til artikkel 6 og urimelig lang saksbehandlingstid

Det har tidligere vært antatt at EMK artikkel 13 ikke kommer til anvendelse på saker etter EMK artikkel 6 nr 1 om lang saksbehandlingstid. EMD tok tidligere ikke stilling til artikkel 13 om den først fant at det forelå brudd på artikkel 6 i form av urimelig lang saksbehandlingstid. Artikkel 6 gikk foran artikkel 13 etter *lex specialis*-prinsippet. I avgjørelsen Kudla mot Polen uttalte EMD følgende:

“In many previous cases in which the Court has found a violation of Article 6§ 1 it did not consider it necessary also to rule on an accompanying complaint made under Article 13. More often than not this was because in the circumstances Article 6§ 1 was deemed to constitute a *lex specialis* in relation to Article 13.”

I Kudla mot Polen la imidlertid EMD til grunn at artikkel 13 også skal gjelde saker om artikkel 6 og kravet om rettergang innen rimelig tid. Klagen i Kudla-saken gjaldt en straffesiktelse for bedrageri som enda ikke var avgjort etter ni års etterforskning. Han hadde i løpet av disse ni årene sittet flere lengre perioder i varetekt. Foranledningen til denne nye praksisen var det store antallet klagesaker om kravet til avgjørelse innen rimelig tid i artikkel 6. EMD refererte blant annet til den tidligere omtalte Botazzi-saken og uttalte: “The growing frequency with which violations in this regard are being found has recently

¹⁰⁹ Silver and others v. The United Kingdom, 25 March 1983, §113 (statens kontroll av brev i fengsel)

¹¹⁰ Se f. eks Welke and Bialek v. Poland, 1 March 2011, § 89 (straffesak- narkosmugling)

led the Court to draw attention to “the important danger” that exists for the rule of law within national legal orders when “excessive delays in the administration of justice” occur “in respect of which litigants have no domestic remedy”. Domstolen presiserte videre hva som var den korrekte tolkningen av artikkel 13: “...the Court considers that the correct interpretation of Article 13 is that that provision guarantees an effective remedy before a national authority for an alleged breach of the requirement under Article 6§ 1 to hear a case within a reasonable time.”. Denne praksisen er fulgt opp i flere senere saker.¹¹¹ Formålet med en slik tolkning av EMK artikkel 13 er å sikre den nasjonale håndhevelsen av konvensjonens materielle bestemmelser. På den ene siden styrker dette individets rett til effektiv saksbehandling. På den andre siden er dette et eksempel på at EMD utvikler en positiv forpliktelse som delvis er motivert av praktiske hensyn. Domstolen opplevde en stadig økende pågang av saker og ved å skjerpe de nasjonale myndigheters krav til rettsmidler for urimelig lang saksbehandlingstid ville man unngå at en del av disse sakene endte opp i Strasbourg. Så langt viser det seg imidlertid at denne positive forpliktelsen ikke har ført til en synlig reduksjon i antall klager som gjelder brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid.¹¹²

4.6.3 Effektiv prøvningsrett i Norge

Ved påstand om urimelig lang saksbehandlingstid etter EMK artikkel 6 oppstiller artikkel 13 etter dette et krav om at det i de nasjonale rettssystemene eksisterer mekanismer for å få fastslått om behandlingstiden for en sak har vært urimelig lang og at det ytes en form for kompensasjon for eventuelle brudd. For norske domstoler innebærer dette at tidsbruken i den enkelte sak må undergis en vurdering samt at retten, der den kommer til at

¹¹¹ Se f.eks Nuvoli v. Italy, 16 mai 2002 (straffesak med tre og et halvt års forsinkelser)

¹¹² Alastair Mowbray: “The development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights” (2004) , side 211

saksbehandlingstiden har vært urimelig lang, må gi kompensasjon i form av strafferabatt eller erstatning etter strafforfølgning.

I 1994 ble Norge klaget inn til EMD for urimelig lang saksbehandlingstid og brudd på EMK artikkel 6 og artikkel 13¹¹³. Saken ble avvist på det grunnlag av at klagerens påstander ble ansett for å være «åpenbart grunnløse», jf. EMK artikkel 35 nr 3 og nr 4. Domstolen fant at nasjonale myndigheter hadde gitt klagerne medhold i at saksbehandlingen hadde pågått urimelig lenge, og at tidsforbruket hadde hatt avgjørende betydning for den straffen som ble utmålt. Dette var tilstrekkelig til å oppfylle kravet om effektivt rettsmiddel etter EMK artikkel 13.

I saker hvor tiltalte dømmes, vil det være tilstrekkelig oppreisning for lang saksbehandlingstid at vedkommende får fradrag i straffen. Etter praksis fra EMD er det imidlertid i tillegg et krav at norske myndigheter på en tilstrekkelig klar måte anerkjenner at saksbehandlingstiden har vært for lang, samtidig som straffenedsettelsen er påviselig og ikke av uvesentlig omfang, jf. *Beck mot Norge*¹¹⁴. Det er imidlertid ikke et krav om at norske domstoler må ta stilling til om det foreligger brudd på EMK artikkel 6 eller ikke, noe Høyesterett heller ikke gjorde forut for den over omtalte saken *Berntsen og Lie v. Norge*, jf. Rt. 1997 side 1312. For å møte kravet etter EMK artikkel 13 må det fremgå av dommen at saksbehandlingstiden er vurdert og funnet for lang, og videre at saksbehandlingstiden har medført en viss nedsettelse av straffen. EMD har gjentatt dette flere ganger, blant annet i den tidligere omtalte sivile saken *Musci mot Italia* hvor domstolen refererer til Beck-saken:

«Different types of remedy may redress the violation appropriately. The Court has already affirmed this in respect of criminal proceedings, where it was satisfied that the length of proceedings had been taken into account when reducing the sentence

¹¹³ Lie and Berntsen v. Norway, 16 des 1999

¹¹⁴ Beck v. Norway, 26 June 2001

in an express and measurable manner (see Beck v. Norway, no. 26390/95, § 27, 26 June 2001).”

I saker hvor tiltalte ikke dømmes, vil reglene om erstatning etter strafforfølgning, jf. straffeprosessloven kapittel 31, kunne anvendes som kompensasjon for lang saksbehandlingstid, slik at kravet i EMK artikkel 13 tilfredsstilles. Ved brudd på EMK art. 6 om retten til å få en straffesiktelse mot seg avgjort innen rimelig tid, kan tapet som følge av den urettmessige forsinkelsen kreves erstattet etter strpl. § 445.

5 Avslutning

Rettergang innen rimelig tid etter EMK artikkel 6 er det flest saker i EMD dreier seg om (26 % av sakene i perioden 1959 – 2010). EMD fant 4810 brudd på denne bestemmelsen i perioden 1959 – 2010. For Norges del har det kun vært en dom fra EMD som dreier seg om rettergang innen rimelig tid, og der ble det ikke konstatert brudd. Den rettspraksisen jeg har undersøkt viser at norske domstoler oppfyller «innen rimelig tid»-kravet ved å la lang saksbehandlingstid få betydning ved straffeutmålingen. Det kan se ut som Norge er best i EMK-klassen. Spørsmålet er om dette er godt nok.

Det utvalget av norsk rettspraksis jeg har gjennomgått viser at det forekommer mange brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid etter EMK art. 6 i straffesaker. Inaktivitet hos politiet og påtalemyndigheten er årsaken til urimelig lang saksbehandlingstid i mange av tilfellene. Norge flyr under radaren i forhold til EMD ved at forsinkelser repareres med strafferabatt før det blir aktuelt å klage inn Norge til EMD. Fokuset bør settes på den positive forpliktelsen etter EMK art. 6 nr 1 til å gjøre noe aktivt for å unngå forsinkelser i saksbehandlingen.

Det jobbes aktivt både nasjonalt og internasjonalt for å bedre effektiviteten i rettspleien. Domstolsadministrasjonen i Norge har utarbeidet en strategisk plan for domstolene 2011 – 2014 hvor effektivitet er fremhevet som en del av idè- og verdigrunnlaget. I denne planen er det fremsatt flere strategier for å bedre effektiviteten i domstolene, for eksempel gjennom bruk av teknologi i domstolene (planens punkt 4.4.). Internasjonalt jobber CEPEJ for å bedre effektiviteten i rettssystemene i Europarådets medlemsstater. De har i sin rapport fra 2012¹¹⁵ fremhevet at det trengs ressurser for å sikre effektivitet i rettspleien (rapportens

¹¹⁵ Evaluation report on European judicial systems 2012:

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

side 387). Domstolsadministrasjonen har også satt fokus på ressursbehov i sin strategiske plan (planens punkt 3.3.1).

Etter at domstolene ble styrket i statsbudsjettet i 2010 og 2011 ble rammen for 2012 redusert med 7,5 millioner kroner. I forslaget til statsbudsjettet 2013 reduseres den med ytterligere 15,8 millioner kroner. I følge Domstolsadministrasjonens direktør Tor Langbach kan dette bety stillingsstopp, men også gå ut over IKT og kompetanseutvikling. I artikkelen *Stillingsstopp aktuelt i domstolene*¹¹⁶ på Domstolsadministrasjonens hjemmesider peker han på uheldige konsekvenser som en følge av budsjettkuttet. For det første viser vurderinger av behovet for bemanning i domstolene at det allerede i dag er 50 stillinger for lite. Kuttet i budsjetttrammen for 2013 tilsvarer ca. 25 stillinger. Mye tyder på at stillingsstopp er nødvendig for å klare nedskjæringene. Behovet for å modernisere domstolens IKT-systemer er stort. Med det nye budsjettet kan det bli nødvendig å utsette viktige sentrale satsinger. Langbach sier videre at budsjettet betyr også at han kommer til å foreslå et betydelig kutt i bevilgningene til kompetanseutvikling i domstolene.

I forhold til den skisserte utviklingen må man forvente redusert kapasitet og kompetanse innenfor domstolene, noe som i fremtiden ventelig vil resultere i flere brudd på kravet til rettergang innen rimelig tid i EMK artikkel 6. Dette må i sin tur resultere i økt strafferabatt, noe som er å anse som uheldig for rettstaten. På sikt er å håpe at et av verdens rikeste land likevel makter å etterleve EMK artikkel 6 nr 1 på en best mulig måte.

¹¹⁶ Stillingsstopp aktuelt i domstolene.

<http://www.domstol.no/no/Domstoladministrasjonenno/Aktuelt1/Nyheter/Stillingsstopp-aktuelt-i-domstolene/>

6 Litteraturliste

6.1 Bøker

Mowbray, Alastair. *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights*. Hart Publishing, 2004.

Edel, Frédéric. The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights (Human Rights Files No. 16). Council of Europe Publishing, 2007.

Aall, Jørgen. *Rettsstat og menneskerettigheter; en innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon*. Fagbokforlaget. 2011.

Høstmælingen, Njål: *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo, 2003

Rehof, Lars Adam og Tyge Trier. *Menneskerett*. København, 1990.

Arai-Takahashi, Yutaka. *The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR*. Intersentia, 2002.

Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. Oslo, 2002.

6.2 Artikler

Skoghøy, Jens Edvin. *Nasjonal skjønnsmargin etter EMK*. I: Lov og Rett. Nr 4. 2011.

Sørensen, Christian Børge. *Læren om statens skjønnsmargin etter EMK og betydningen for norsk domstolskontroll med forvaltningen*. I: Tidsskrift for Rettsvitenskap.01/02. 2004.

Waiver of Human Rights: Waiver of Procedural Rights According to ECHR Article 6 (Part III/III). I: *Nordic Journal of Human Rights*. 02-03. 2011. Side 225 – 229.

Emberland, Marius. *Om internasjonale menneskerettigheter*. Tidsskrift for Strafferett. 3/4. 2001.

6.3 Stortingsdokumenter

St.meld. nr. 25 (2001-2002)	Norges deltakelse i Europarådet i 2001
-----------------------------	--

St.meld. nr 20 (2010–2011)	Norges deltakelse i Europarådet i 2010
----------------------------	--

6.4 Nettdokumenter

Rundskriv G-13/02: *Lang saksbehandlingstid i straffesaker – kravet til effektivt, nasjonalt rettsmiddel i EMK artikkel 13.*

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rundskriv/2002/rundskriv-g-1302.html?id=109044>

Rognlien, Knut: *Prinsipper for tolking av EMK.*

<http://www.advokatredet.no/pres/kr-emk-tolkn.htm#b7>

Domstoladministrasjonen: *Domstolene i Norge: Årsmelding 2011.*

<http://aarsmelding.domstol.no/>

Domstoladministrasjonen: *Evaluerings av europeiske rettssystemer.*

<http://www.domstol.no/no/Nyhetsarkiv/2010/Evaluerings-av-europeiske-rettssystemer/>

Domstoladministrasjonen: *Stillingsstopp aktuelt i domstolene.*

<http://www.domstol.no/no/Domstoladministrasjonenno/Aktuelt1/Nyheter/Stillingsstopp-aktuelt-i-domstolene/>

Icelandic Human Rights Centre: *What is the right to an effective remedy?*

<http://www.humanrights.is/the-human-rights-project/humanrightscasesandmaterials/comparativeanalysis/therighttodueprocess/effective/>

Mole, Nuala and Catharina Harby: *A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights.*

<http://echr.coe.int/NR/rdonlyres/687924D0-A8FF-4EE7-99C8-1707A6FCF466/0/DG2ENHRHAND032006.pdf>

European Court of Human Rights: *Statistics on judgments by State.*

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E6B7605E-6D3C-4E85-A84D-6DD59C69F212/0/Graphique_violation_en.pdf

European Court of Human Rights: *Violation by Article and State.*

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/TABLEAU_VIOLATIONS_EN_2011.pdf

European Court of Human Rights: *The ECHR in 50 questions*, July 2012.

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5C53ADA4-80F8-42CB-B8BD-CBBB781F42C8/0/50Questions_ENG.pdf

Committee of Ministers: *“General measures adopted to prevent new violations of the European Convention on Human Rights”*, H/Exec (2006):

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Documents/MGindex_en.asp

Parliamentary Assembly: Structures, procedures and means of the European Court of Human Rights, 17 September 2001, Doc. 9200:

<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9474&Language=EN>

Report of the Evaluation Group of the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, 27 September 2001: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=226195&Lang=fr>

The European Commission for the Efficiency of Justice: *Evaluation report on European judicial systems*.

http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2012/Rapport_en.pdf

CEPEJ: *Guidelines on Judicial Statistics (GOJUST)*:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1389931&Site=COE>

Council of Europe: Resolution Res(2002)12:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306335&Site=CM>

7 Domsregister

7.1 The European Court of Human Rights

Neumeister v. Austria 27. June 1968
Golder v. the United Kingdom, 21. Feb 1975
Engel and others v. The Netherlands 8. June 1976
König v. Germany, 28. June 1978
Deweert v. Belgium, 27 Feb. 1980
Buchholz v. the Federal Republic of Germany, 6 May 1981
Foti and others v. Italy, 10 Dec 1982
Pretto and others v. Italy, 8 Dec. 1983
Lechner and Hess v. Austria, 23. Apr 1987
Erkner and Hofauer v. Austria, 23 Apr. 1987
Martins Moreira v. Portugal 26 Oct 1988
Moreira de Azevedo v. Portugal, 23 October 1990
Frau v. Italy, 19 Feb. 1991
Angelucci v. Italy, 19 Feb. 1991
Tumminelli v. Italy, 27 Feb. 1992
Boddaert v. Belgium, 12 Oct. 1992
Bunkate v. The Netherlands 26. May 1993
Beaumartin v. France, 24 Jan. 1994
Vendittelli v. Italy, 18 July 1994
Allenet de Ribemont v. France, 10 Feb. 1995
Hornsby v. Greece, 19 Mar. 1997
Hozee v. the Netherlands, 22 May 1998
Portington v. Greece 23. sept 1998
Pélissier and Sassi v. France, 25 March 1999
Nuutinen v. Finland 27. june 2000
Frydlender v. France, 27. June 2000
CP and others v. Frankrike, 1. Aug 2000

Philippe Bertin-Mouroto v. France, 2 Aug. 2000
Arap Yalgin and others v. Turkey, 25 Sept. 2001
Bejer v. Poland, 4 Oct. 2001
Šleževičius v. Lithuania, 13 Nov. 2001
Stratégies et Communications and Dumoulin v. Belgium, 15 July 2002
Bankovic and others v. Belgium and others, 12. Dec 2001
Lavents v. Latvia, 28 Nov. 2002
Ipsilanti v. Greece, 6 Mar. 2003
Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, 17 Dec. 2004
Estrikh v. Latvia, 18. Jan 2007
Bragadireanu v. Romania, 6. Dec 2007
Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria 10 May 2011
Ustyantsev v. Ukraine, 12. jan 2012
Idalov v. Russia 22. May 2012
Beggs v. the United Kingdom, 6 Nov 2012

7.2 Norske rettsavgjørelser

7.2.1 Høyesterett

Rt. 1989 s. 820
Rt. 1994 s. 1076
Rt. 1996 s. 173
Rt. 1997 s. 1312
Rt. 2000 s. 996
Rt. 2001 s. 1335
Rt. 2002 s. 1144
Rt. 2003 s. 1818
Rt. 2004 s. 1868
Rt. 2005 s. 1210
Rt. 2005 s. 1571

Rt. 2005 s. 1574

Rt. 2006 s. 418

Rt. 2007 s. 1326

Rt. 2008 s. 913

Rt. 2008 s. 1686

Rt. 2009 s. 397

Rt. 2010 s. 993

Rt. 2011 s. 1418

Rt. 2012 s. 243

Rt. 2012 s. 1246

7.2.2 Lagmannsretten

7.2.2.1 Agder lagmannsrett

LA-2006-190524

LA-2008-95109

LA-2010-70191

LA-2010-41871

LA-2010-60622

LA-2010-183585

LA-2010-606222

LA-2011-22732

7.2.2.2 Borgarting lagmannsrett

RG. 2010 s. 914

RG. 2011 s. 328

LB-2002-1332

LB-2004-28010

LB-2005-141769

LB-2005-168758
LB-2005-106545
LB-2005-179159
LB-2005-183127
LB-2005-106545
LB-2005-145687
LB-2006-7503
LB-2006-98550
LB-2006-52858
LB-2006-74228-2
LB-2006-86704
LB-2006-125056
LB-2006-110082
LB-2006-98550
LB-2006-163719
LB-2006-125056
LB-2006-110082
LB-2006-74228-2
LB-2006-52858
LB-2007-172337
LB-2007-16442
LB-2007-106425
LB-2007-162322-2
LB-2008-142415
LB-2008-61766
LB-2008-89423
LB-2009-178213
LB-2009-202878
LB-2009-125880
LB-2009-171824

LB-2009-100276,
LB-2009-66958
LB-2009-55699
LB-2009-60650
LB-2010-123548
LB-2010-181392
LB-2010-141516
LB-2010-87156
LB-2010-80254
LB-2010-46059
LB-2010-56583
LB-2011-95841
LB-2011-209110
LB-2011-32588
LB-2011-21113
LB-2011-209110
LB-2011-200509
LB-2011-139575
LB-2011-95064
LB-2011-32588
LB-2011-63472
LB-2012-41177
LB-2012-10357
LB-2012-71036
LB-2012-13152

7.2.2.3 Eidsivating lagmannsrett

RG. 2005 s. 1431 (Eidsivating)

RG. 2011 s. 1434 (Eidsivating)

LE-2006-57738

LE-2007-49230
LE-2008-135372
LE-2011-42082
LE-2012-36060

7.2.2.4 Frostating lagmannsrett

LF-2010-39425
LF-2012-31859

7.2.2.5 Gulating lagmannsrett

LG-2006-134603
LG-2008-170516
LG-2008-132266
LG-2009-22113
LG-2010-179415
LG-2010-53221

7.2.2.6 Hålogaland lagmannsrett

RG. 2006 s. 1260
LH-2005-134284
LH-2006-9235
LH-2006-45181
LH-2008-79944
LH-2008-72711
LH-2008-87069
LH-2008-50057
LH-2009-129058
LH-2009-112859

LH-2009-145127

LH-2012-7558

LH-2011-178485